

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Om det gamla skolsystemets faror.

I.

Det finnes något som för den enskilda människan är förmer än ära, mer än rikedom, mer än kunskap, en makt, hvarpå all mensklig framgång grundar sig — såvidt nemligen som den på människan sjelf beror, — men hvarförutan åter ingen sann lycka, ingen varaktig välgång kan gifvas, och detta är *en stark, en väl uppfostrad vilja*. Kunde man se in uti alla de människors innersta, hvilka uträttat något mer än vanligt här på jorden, så skulle man hos alla finna att viljan varit deras drifkraft, den makt, som, när alla andra tillgångar syntes och möjligen äfven voro medtagna, upprätthöll dem och nästan liksom af intet beredde dem nya medel, nya krafter. Af intet? . . . nej; — af intet blir intet, det veta vi väl; och såg det derföre än så ut, som hade de intet haft att göra med, så var det endast *skenbart*. En stark vilja är *aldrig* utan tillgångar. Den är i sig sjelf, med ett annat namn, äfven en stark *tro*. Den som rätt vill, *tror* på den sak han vill, *tror* att Försynen skall gifva honom den sak, som han åtrår, och han är sålunda långt ifrån att sakna medel. Han är tvärtom alltid *rik*; ty vilja och tro äro de största kapitalerna här i verlden. De befrukta, lifva allt hvadhelst som med dem kommer i beröring.

Viljan är det första i allt. Utan vilja gifves intet lif. Människan är den högsta bland skapade varelser. Sjelfmedvetande och viljan äro hennes högsta krafter; viljan är den högsta, största, mäktigaste kraften här i verlden.

I alla andra varelser verkar den blindt. Hos människan har den fått syn. Denna kallas hennes sjelfinedvetande, och, med andra ord, äfven *ljus i förståndet*. Hennes vilja är sålunda icke blindfödd. Verkar den äfven i barndomen mera såsom en sjelfvisk, d. v. s. blind kraft, — att den dock ej är blind, bevisas deraf, att första ord af en högre sanning som träffar det till medvetande vaknande barnets själ öppnar dess viljas, dess samvetes ögon. Och därför heter det: *ljus i förståndet och helighet i viljan*.

All vilja som icke är medveten är drift. Och driften, fastän den kallas stark, — hvad förmår den dock emot den vilja, som ser hvad den vill och hvad den bör vilja!

Hela världshistorien är den viljans historia, och denna visar, att intet förmått stå emot den viljan. Saken är denna; i och genom viljan, den s. k. *fria* viljan, den i sin frihet medvetna viljan verkar den makt, som styrer världen, såsom genom sitt redskap här på jorden. All ingifvelse är en rörelse i viljan. Och förbindelsen mellan den makt, som gifver och ingifver, samt viljan, som mottager och utför det mottagna budet, kallas *religion*.

Religionen är således *viljans* sak. Den enskilda människa, som ej har en stark vilja, är redan derigenom svag i sin religion. Det folk, som ej *vill* med allvar och kraft, kan aldrig vara ett *religiöst* folk i högre mening.

Dessa begge saker, vilja och religion, äro blott olika sidor af en och samma sak. Religionen är den heliga viljans arbetssätt, dess verkningssätt.

All vilja, som ej så arbetar och så verkar, är icke vilja i ordets sanna mening, utan är sjelfviskhet, är drift.

När vi därför tala om en stark vilja hos den enskilda människan, så mena vi icke blott den ursprungliga råa viljekraften, utan denna viljekraft, under den enskildes Jacobsstrid med allmakten, på en gång stärkt och tämjd till medveten, fri, helig kraft, icke erkännande någon annan kraft sig öfvermäktig än *den*, hvaraf hon sjelf är blott en gnista, nemligen *det eviga förnuftets*.

Hvarochen må nu tänka sig dessa sanningar efter sitt förstånd, — det vissa är, hvad som väl hvarochen inom sig själf erfarit, att *viljan* är det första i allt, att viljan är hans högsta *kraft*, att hela hans lif och alla hans öden bero, så vidt nemligen som de på honom bero, af hans vilja, att viljan ger honom hans *karakter*, hans plats här i verlden, hans plats uti historien, det vare sig det tysta hemmets, eller det mindre medborgaresamfundets, eller nationens och nationernas.

Men är det så, — och hvem tviflar väl derpå? — så är det klart, att all uppfostran egentligen och först och främst bör vara *viljans* uppfostran. All annan uppfostran, den må skattas aldrig så högt, betyder föga eller intet i jemförelse med *den* uppfostran.

Det är *väl* värdt, att vi svenskar, som, vi må tänka och säga hvad som helst om oss själfva, dock onekligen hafva en stark inbillningskraft att bekämpa på det den icke må blifva vår vilja öfverlägsen, — att vi svenskar, säger jag, söka göra oss klart, huruvida vår viljans uppfostran är sådan den borde vara. Det är ett ämne för *dagen*, i sammanhang med skolfrågan; men det är ock ett ämne för alla dagar, för hela lifvet; ty *den* uppfostran upphör aldrig.

Är vår uppfostran sådan som den borde vara? — Detta är frågan.

Ja, skulle man kunna svara, om *viljan* rätt uppfostras, om således barnet, om ynglingen, om flickan först och främst göras uppmärksamma uppå, att utan en fast vilja är det intet med hela menniskan, samt om denna viljas väckande, stärkande, öfvande, pröfvande sålunda göres till förnämsta föremålet för uppfostrans svåra konst.

Men tillgår det så? . . Har der icke kommit liksom en mani, ett raseri öfver hela vårt folk, att sätta så kalladt vetande, boklig kunskap, skollärdom öfver allt annat? . . Går der icke öfver hela landet en med hvarje år växande klagan och sjelfanklagelse, att folkets kraft förtäres i och med det upp-

växande släktets öfveransträngning vid böcker och lexor, att, med ett ord, undervisningen bedrifves, öfverdrifves på uppfostrans bekostnad, att mångsidig kunskap och skenkunskap, sättes framför och uppöfver vilja och karakter.

Är denna klagan sann?

För vår del erkänna vi den så vara. Vi hafva egen personlig erfarenhet deraf. Och vi se att det går det nu uppväxande släktet på samma sätt som det gick oss i barndomen, att nemligen der aktas så mycket på boken och på lexan och på de så kallade kunskaperna, att föga eller ingen tid lemnas öfrig till besinning af lifvets och framtidens öfriga ve och väl. Ja sjelfva religionen, denna viljans öfning, göres *uteslutande* till föremål för bok och lexa och minnesöfning. Sjelfva viljan upplöses, blir en på engång innött och utnött minneslexa, blir åtminstone så illa behandlad, att den, om den engång lyckas att bryta igenom hela den tillkonstlade öfverbyggnaden af lexverk och minnesverk och intaga sin rätta plats i den enskildes lif, befinner sig hafva lidit en kraftförlust, som endast i särskildt lyckliga fall kan ersättas.

Det hjälper i allmänhet föga att klaga och anklaga. Gå sjelf och gör bättre . . . så lyder i sådana fall som detta nutidens rätta lösen. Men för att finna botemedlet, måste man först och främst öfvertyga sig om sjukdomen och rätt beskrifva den.

Låtom oss alltså beskrifva denna boksjukdom, skolsjukdomen, eller hur man vill kalla den, som medförer viljans karakterens försvagande och dermed tillfogar nationen en slags långsam tvinsot som *kan* bereda dess strådöd, om den ej i tid förekommes.

Den yttrar sig först hos föräldrarna. Antagom, att vi här hafva att göra med de bästa föräldrar. De vilja gifva sina barn den bästa möjliga uppfostran. De gifva dem också den ömmaste vård. Icke en sky har fått förmörka barnets själ i hemmets helgedom. Det har endast sett och hört sådant som bort kunna förädla det. Det har tillochmed fått undergå de bästa viljeöfningar. Det har fått lära att vilja — på lydnavägen. Det har på den vägen fått sin vilja på

engång stärkt och tämjdt. Det har fått lära hvad det vill säga både att vilja och att vilja *rätt*.

Men så kommer skoltiden. Skolan delar nu med hemmet väldet öfver barnet. Det uppstår i början någon slitning mellan de begge makterna. Men, — hur det är — skolan är en slags statsmyndighet, hvars stadgar och routine den enskilde anser sig böra underkasta sig, isynnerhet som alla skolans välsignelser fås nästan för intet; och sålunda, — sedan man till en början tyckt både det och det om katekesläsningen; om det myckna gramatiksväsendet, om de långa hemlexorna, om nutiden i allmänhet, — sedan man rådfört sig med den eller den fadren, som haft sina barn i samma skola och som, efter hvarjehanda likartade tvifvelsmål, slutligen böjt sig för häfden, bruket, traditionen, auktoriteten, . . . man „lär sig inse,“ att det ej kan gå annorlunda än det går, och så ruskar man på hufvudet . . . och låter det gå.

Och det går. Det går som en hetsjagt. Under det att man skrifer chrior öfver ämnet: *non scholæ sed vitæ discimus* („vi lära för lifvet och ej för skolan“) är boken, lexan allt; lifvet, viljan intet. All vilja sammankrympes till något som kallas och, i sig sjelf, äfven är en dygd, nemligen *flit*; men alla viljans öfriga sidor, den egentliga energien, viljans vakenhet, dess motståndskraft, dess motgångskraft, dess sjelföfvinnelsekraft . . . allt detta lemnas å sido. Fliten får vara hur egoistisk som helst, får tjena hvilka passioner som helst, får vara hur blind som helst, — blott det är flit, så är allt godt och väl. Fliten är skolgossens enda och högsta viljeyttring. Föröfrigt får han vara hur passiv som helst. Hans „*uppförande*,“ det andra personliga kännemärket jemte *fliten*, behöfver ej hafva någon annan positiv förtjenst. Det får det högsta vitsordet „berömligt,“ äfven om gossen aldrig varit annat än passivt lydig. Med andra ord, den viljelösaste yngling kan, enligt *skolans* sätt att se och döma karakter och uppförande, få de högsta betygen, och får dessa äfven ofta; ja man skulle tillochmed kunna sätta i fråga, om han icke får dem oftare än det med viljekraft utrustade barnet, men för hvars vilje-

yttringar skolan icke har något utrymme, icke någon method, icke något öga, icke något hjerta, *endast* — lexan.

Föräldrarna se på den jagten, frukta någongång för utgången, rådföra sig med de hyggliga lärarna, som — vare det i förbigående sagdt — *i grunden vilja barnens väl så innerligt som någon, men som dock lätt blifva slafvar under det rådande systemet*, — och — glädja sig åt barnens framsteg i studier, deras berömliga flit och uppförande, tackande vår Herre och „Herrarne allihop“ som verkat så outtröttligt för barnens — de nu blifna studenternas — välfärd.

Och barnen — de nyblifna studenterna — de glädja sig åt sina vackra betyg, och de känna en viss stolthet öfver att „kunna“ så och så många språk, så och så många växter, så och så mycket historia och matematik och logik och psykologi och theologi etc. etc. och deras lifsfilosofi rör sig nu antingen omkring det spörsmålet, huru skall jag få lära mer, eller omkring det: huru skall jag nu bäst använda mina kunskaper för att „göra min lycka.“ — Eller göra de sig väl först och främst den frågan, huruvida deras vilja blifvit öfivad och uppfostrad under allt detta, huruvida de lärt att tänka och tänka själfständigt, huruvida de lärt, att *kunskap är blott medel för en god vilja*, huruvida de känna kunskapskapitalet såsom ett intet i jmförelse med denna fasta vilja, medelst hvilken de skulle kunna bryta sin väg genom alla pröfningar, alla motgångar, alla frestelser, huruvida de känna sig rustade att börja och bestå uti lifvets kamp, med oförvillad blick fästad på målet som för alla är ett? . . .

Pröfver hvar och en sig sjelf. Eller är det icke så, att fäderna nog mycket glädja sig åt att sonen gjort t. ex. en vacker studentexamen, att mödrarna glädja sig nog mycket åt dottrens s. k. talanger, att lärare och lärarinnor nog mycket glädja sig åt lärjungarnes betyg eller talanger såsom bevis på ett välförrättadt värf och att de sålunda till kunskaper och talanger befördade unga nog mycket fästa sig vid dessa och det under en tid, då den viktigaste omsorgen borde vara fästad vid sjelfkänslans och sjelfbeherrskningens rätta jemnigt,

vid de svar, som samvetet har att gifva på de af den redan med lifvet började kampen framkallade inre frågorna?

Är det icke så, att t. ex. mången yngling med en ursprungligen rikare fond af sjelfständighetskänsla, af vilja, redan i sina första studentdagar, sedan skolans trängre trollkrets blifvit bruten, gripes af medvetandet af, att skolans väg icke varit viljeuppfostrans väg, att, om han längre fortgår på den banan, han skall gå under i gloser och minnesverk, och — derföre, med ens och för alltid brytande med skolans vid akademien fortsatta traditon, skyndar att såsom det heter taga sin examen så fort som helst, och hur väl eller illa som helst, blott för att ju förr desto heller komma ifrån den ända till akademiens högsta examensspetsar fortsatta skolan, som gör den unge mannen desto osjelfständigare ju längre man dröjer kvar deri? Har han icke mycket brådtom att komma derifrån, just för att rädda det han möjligen eger kvar af sjelfständighet i vilja och tanke och dermed träda in i lifvets friska verkstäder och der få sitt *samvetes* betyg uppå att han handlar såsom sig bör?

Är det icke så, att sjelfva lärarne påyrka en så hastig akademisk kurs som möjligt och dermed sjelfva gifva tillkänna, att tillochmed de akademiska studierna endast äro ett nödvändigt ondt, dem hvarochen bör söka komma ifrån för ett så billigt pris som möjligt?

Är det icke så, att de som mest hängifva sig åt skolan, dess ämnen och dess metoder, äro de som ohjelpigast hemfalla åt all slags osjelfständighet och att tillochmed de, som försvara skolan, dock på intet vilkor försvara hennes offer?

Är det icke så att vid „afskedssupen“ från akademien de „färdiga“ lärjungarne i chorus med lärarne instämma i glädjeyttringar att de äro „lyckligt och väl“ ifrån det akademiska examensväsendet och att de med glädje vända allt hvad akademi heter ryggen?

Och är det icke ungefär på samma sätt med de unga kvinnorna, att så fort de „slippa ur pensionen“ slå de igen boken för lång tid, om icke för all tid?

Är det icke, med få ord, så, att *skolan*, sådan den i allmänhet bedrifves, endast är en fatal genomgångspunkt, den man icke älskar, medan man är der och den man sällan med verklig kärlek och aktning minnes? Den är nemligen liktydig med *boken*, och endast *boken*; och boken må vara hur nyttig som helst, den är dock, borde åtminstone vara, det känner man tidigt och instinktmässigt, endast *en* och en ringa sida af ens uppfostran. Men *skolan*, *skolan* sådan den ännu är, den gör *boken* till hufvudsak; och detta kan man aldrig förlåta henne. Sedan man väl sluppit utur densamma, lemna man den i sitt värde för alltid; för att aldrig taga minsta kännedom derom, förrän man möjligen sjelf fått barn, dem man *måste* öfverlemna till *skolan*, sådan den är.

Är det icke möjligen af denna grund som deltagandet för skolfrågan hos oss varit så ytterst ringa? . . . Är det icke så, att man inser *skolan* vara ett under flera århundraden småningom så intrassladt, så pedantiseradt, så petrificerad system, att individen icke anser det löna mödan att på dess reorganisation offra några synnerliga krafter? Den lider af samma åkomma som kyrkan: och hvad denna beträffar, så synes den stora allmänheten hafva i tysthet kommit öfverens om, att tillsvidare lemna den i fred såsom ett till ett öfvermäktigt ondt, småningom förändradt outhärligt godt, för hvars befrielse och återupprättelse tiden ännu icke är mogen.

II.

Vi äro härmed inne på ett ämne, som alltid har varit ett föremål för stridiga åsigter. „*Skolan* har ej att göra med uppfostran, ty denna är hemmets sak, och *skolan* har endast att göra med undervisningen,“ säga somliga — lemmande helt och hållet i sitt värde den gamla nyss återupprepade satsen: non scholæ sed vitæ etc. — Nej, säga andra, „*skolan* måste äfven *uppfostra*.“ All den undervisning, den föröfrigt må

meddela, tjenar derförutan till intet. Undervisningen bör endast vara en del af uppfostran, bör i alla dess delar hänföras till densamma. Utbruten till något för sig utom uppfostringsarbetet skadar den i stället för att gagna, förrycker den barnets åskådningsverld och skall en gång befinnas hafva blifvit bedrifven på bekostnad af dess handlingskraft och hela sedlighet.

Frågan är obestridligen en af de viktigaste, som samtiden har att lösa både i teori och praxis. Sedan mer än fyratio år är undervisningsfrågan en dagens fråga hos oss, utan att man synes hafva särdeles mycket närmat sig dess lösning. Svaret kan endast afgöras i och dervid som man bestämmer undervisningens förhållande till uppfostran och tvärtom.

Med hvarje dag får den frågan en allt vidsträcktare omfattning, en allt djupare gående betydelse, sedan den s. k. folkskolan, millionernas skola, numera tagit alla nationers uppmärksamhet och krafter i anspråk på ett sådant sätt, att man tryggt kan påstå, det hvarje nation just i och genom den frågans lösning snart nog torde hafva att afgifva bestämda beviser uppå, huru pass starkt eller svagt medvetande den såsom nation har.

Med få ord: behovet af den reform i skolväsendet, hvar uppå från alla håll allt starkare ropas, grundar sig på den allmänna, mer eller mindre klart kända insigten om, att förhållandet mellan undervisning och uppfostran behöfver omregleras. Och denna reform skall icke komma till en lycklig utgång förr än grundsatserna i detta fall blifvit klart utredda och klart fattade och af den allmänna meningen gjorda till dess egendom.

För vår del vilja vi endast söka att förklara våra ofvan fällda uttryck och såmedelst söka antyda, huru vi anse frågan böra lösas.

Vi hafva haft åtskilligt att anmärka vid skolans närvarande system. Man skall möjligen anse oss hafva angripit sjelfva dess grundvalar, då vi yttrat oss med mindre aktning om de ändå eller de förnämsta dygder, skolan befordrar, nem-

ligen *flit och lydnad* samt dess enda operationsmedel — *boken*.

Flit och lydnad *äro* dygder, äro barnets förnämsta dygder, och ha såsom sådana sin belöning såväl i sig sjelfva som i framtidens välgång. Hvem tviflar väl derpå? Hvem skulle väl i den ringaste mon vilja nedsätta deras värde och deras för hela lifvet viktiga betydelse?

Likaledes *boken*. Boken är en af mensklighetens förnämsta skatter. En god bok är en välgerning för menskligheten, och dess verkningar vara tiderna igenom. Att sprida böcker och bidraga till läskunnighetens utbredande är en af samtidens och alla kommande tiders förnämsta uppgifter. Genom *boken* talar det ena tidehvarfvat till det andra och till alla kommande. Hvem skulle väl vilja förringa dess vikt, dess omätliga verkningar? . . .

Och likväl . . . hafva vi vågat kasta någon skugga på skolan derföre att densamma sätter fliten, lydnaden och *boken* högt? Nej, icke derföre, utan derföre att, hon, under det att hon *bekänner* religionen vara det högsta, dock, i tillämpningen af denna sin högsta grundsats, stannar vid att sätta fliten och lydnaden och *boken* såsom sina *enda* ögonmärken, sina *enda* uppgifter.

Vore nu den satsen sann, att skolan endast har att göra med *undervisning*, så vore hon fullt berättigad till denna sin uppfattning och följdriktig i detta sitt verkningssätt. Hon hade ju då icke annat att göra än att befordra undervisningen på alla möjliga sätt. Och, då denna nu bäst befordras genom de nämnda dygdernas utöfning samt, — såsom det hittills allmänt antagits — genom *boken*, så hvad annat har väl skolan haft och hvad annat har den väl att göra än just hvad den gjort och gör!

Men vi antaga ej den uppställda satsen. Skolan får icke, bör icke fatta undervisningen såsom vore den dess *enda* uppgift. Vi skola söka bevisa denna sats.

Så fort föräldrarne satt sina barn i skola, kasta de instinktmässigt för det första all undervisning, och derefter om

icke all, dock äfven en god del af uppfostran på skolan. Detta är visserligen orätt. Men skolans män böra veta och veta ganska väl att så är: och det har berott och beror på dem, att åstadkomma rättelse härutinnan. Men detta hafva de icke gjort och kunna de icke göra. Ty — skolans fordringar äro sådana, att barnets hela uppfostran måste inrättas med afseende derpå. Barnets uppgift hemma under skolåren är — att lära sig sina lexor. Deruppå riktas alla omsorger. Föräldrarnes deltagande i uppfostran och undervisningen inskränkes för det mesta till medverkan i och för lexornas inlärande. På sin höjd utsträckes den till musik eller någon dylik utan skolan ännu bedrifven öfning. Rättandet af småningom upptäckta lyten eller fel eller ovanor erkännas visserligen såsom hemmets uppgift: och det vore den högsta orättvisa, att icke erkänna, det hemmets arbete i detta fall dock i sig sjelf är och hufvudsakligen förklarar nationens fortskridande i dygd och sedlighet. Men — lexan går dock framförallt. För lexans skuld lemnas de fredliga konflikterna ofta olösta, ööfvervunna. Med bekymmer och fruktan ser mången fader eller moder det eller det felet växa med barnet; många förnyade gånger göra de sina försök att qväfva detta fels vidare tillväxt; men — lexan — kan du din lexa mitt barn? — och så måste saken ha sin gång. Med bekymmer och fruktan tycker sig mången fader eller moder se sitt barn, allt under det att detsamma tillväxer i lexkunskap, försvagas till dess naturliga företagsamhet, energi, sinnesfriskhet, glädtighet o. s. v. Man gör sina försök att väcka, att upprätthålla det alltjemnt aftagande friska modet, man gör tillochmed sina försök att hämma sjelfva *fliten*, man skulle mångengång vilja vara färdig att gömma undan boken för barnet; men . . . que faire? . . . det reder sig väl, lilla Carl är en läsvurm, är bestämdt ett ämne till vetenskapsman, o. s. v. och så får äfven lilla Carl sin „*vilja*,” d. v. s. får *skolan* sin vilja fram. Lilla Carl blir klassens primus, blir lärarnes och skolans ära, blir föräldrarnes glädje; men hvad han blir i framtiden . . . det får man se . . . För vår del tro vi, att kulturhistorien bevisar, det hvarken vetenskapens eller

handlingens förnämsta män i allmänhet utgått från lexslafvarnes leder. Vetenskapshjeltar, sådana som *Linné* och *Berzelius*, hafva icke varit några skolheltar, och icke heller våra handlingsheltar varit det. Tvärtom förete ofta dessas historia ett och annat drag af opposition redan i skolan, utan att vi därför, i allmänhet taladt, vilja särskildt framhålla en sådan opposition såsom något i och för sig godt.

Alltså: vi våga påstå, att skolan, i och med detsamma som den blifvit gjord till en statsinrättning, har fått en ställning som gör att dess uppgift, undervisningen, af den allmänna fördomen sättes högre än hemmets uppgift, uppfostran, att barnen undervisas — på uppfostrans bekostnad, och att skolan, såsom den der bör vara medveten om dessa förhållanden, har att tillse, det *uppfostran* måtte genom densamma befordras, och undervisningen alltså ställas så, att den blir underordnad under uppfostran.

Vi skola emellertid vidare söka förklara, huru det tillgått, att skolan kommit att få denna missriktning.

Staten har behöft embetsmän, kyrkan har behöft prester... Dessas förnämsta dygd är lydnad. Skolan har blifvit ställd derefter. Hemmet har måst rätta sig efter skolan, och sålunda har allt blifvit *ett* system, med statens och kyrkans fordringar till ögonmärke, men på den individuella uppfostrans bekostnad. „Icke må herren tro, — sade en lärare, till den som skrifver dessa rader, i tentamen till den filosofiska graden, — att studierna äro hufvudsaken, utan det är, att individen, genom att underkasta sig statens fordringar hvartill examen hör, bevisar sin undergifvenhet under lagen och dermed sin lämplighet till embetsman.“ Så är det. Studierna äro icke till för sin egen skuld, såsom vi under ynglingaåren så ofta med Schiller entusiastiskt tro. De äro till för statens skuld. Åtminstone böra ej studierna för studiernas egen skuld börja förrän examina äro genomgångna.

Men är det väl något ondt i allt detta? . . . Böra ej alla enskilda intressen underordnas statens? . . . Och i så fall, hvad är väl mot systemet att anmärka?

Endast det, att staten missförstått och missförstår sitt eget intresse, om den lemnar individens väl och ve såsom individ ur sigte, blott staten sjelf får sina allmänna fordringar uppfyllda. Endast det, att en nation af försvagade blott flitiga och blott lydiga, bokuppfosttrade individer icke skall kunna mäta sig hvarken i sedlig eller fysisk kraft med en nation, hos hvilken individens uppfosttran till energi, till sjelfbeherrskning och sjelfständighet sättes i första rummet. Endast det, att det är ett misstag att tro, det individerna äro till för statens och kyrkans skuld, i stället för att det förhåller sig tvärtom. Endast det, att individens högsta möjliga förädling är statens och kyrkans högsta möjliga ändamål, och att staten eller kyrkan, om de i sitt uppfostnings- och undervisningssystem icke rätta sig efter den satsen, missbrukar den makt som dem under tidernas gång blifvit mer eller mindre medvetet tillerkänd.

Möjligen skola dessa satser tyckas vara framställda i en skarpare dager än de förtjena. Möjligen skall man anse faran endast diktad eller gifven en starkare färg, än de närvarande förhållandena påfordra.

III.

Redan för inemot 30 år sedan hördes i Tyskland ett krigsrop mot skolan såsom den der genom den ensidiga öfverdriften af bokdyrkan och lexläsning gaf anledning till skolungdomens fysiska och sedliga förslappning. En hel litteratur, såsom det heter, framkallades. Verkningarne deraf visade sig endast deri, att gymnastiken upptogs bland skolöfningarne. Kroppen blef derigenom underkastad samma „rationella“ behandling som själen blef det genom grammatiken. Man började gymnastisera för kroppens skuld, och äfven för själens skuld, i det att kroppens helsa återverkar på själens; men — i det hela taget, frukta vi — för gymnastikens skuld.

Det vill säga, man *tillämpade* ej gymnastiken, det blef för det mesta „fristående“ gymnastik i dubbel mening.

Hos oss hafva allarm-ropen om skolans både kroppsligt och sedligt försvagande inverkan först på allvar och mera allmänt börjat höjas under de sista åren. Många betrakta ropen ännu såsom blindt allarm. Emedlertid Tysklands exempel skulle som alltid följas. Botemedlet var till och med denna gång af svensk uppfinning. Gymnastiken är Lings idé och Lings verk. Det har sålunda blifvit lag uppå, att gymnastiken skall införas i alla skolor. Under allt detta har nationen sjelf, enligt engelskt föredöme, vaknat till medvetande om att landets försvar bör icke ensamt vara statens aflönade affär, utan äfven folkets egen frivilliga. Begge dessa rörelser förenade gäfvo den militära frågan i dess tillämpning på skolan en lycklig karakter. Barnen skola redan i skolan beredas till frivillig militärtjänst.

Så står denna frågan hos oss för ögonblicket. Ingen kan neka, att icke denna de sista årens rörelse är ett uttryck deraf att nationen vaknat till medvetande af hvad dess frid tillhör samt deraf att den insett, det den gamla skolan varit på väg att förderfva nationen.

Men frågan är ännu icke löst. Den är i sitt första stadium. Bedraga icke tecknen, kommer den att länge stå på dagordningen, ja, så länge, tills hela det närvarande ombildningsarbetet, öfvergången från det gamla till det nya samhället, blifvit genomfördt.

Låtom oss betrakta ett par af de närvarande rörelser, som vittna om, att skolan icke ser med samma ögon som förr, och att individens rätt börjar komma till heders.

Det har på sednare tiden börjat visa sig vissa tecken, som bebåda, att vurmen för statens och kyrkans tjänst börjar minskas. Icke såsom skulle man anse denna tjänst mindre behöflig nu än förr i och för samhällets ändamål; men dock så, att man börjat anse den mindre behöflig, mindre allensaliggörande för individen. Med andra ord: man börjar alltmer inse, att det är mycket annat nyttigt och godt som be-

höfver göras och hvilket såsom sådant börjat finna erkännande. Förr, isynnerhet före franska revolutionen, voro föga andra befattningar och arbeten något mera hedrade än de, som kyrkan och staten hallstäplat. Det är nu annorlunda.

Följden häraf är den, att statens och kyrkans skolor befinnas icke vara den enda vägen till befordran, lön och heder här i verlden.

Den ena nya skolorganisationen uppstår sålunda efter den andra, till en början alldeles oberoende af staten och kyrkan, äfven om de sedermera, sedan de bevisat sig oumbärliga, grundade i den nya sakernas ordning, erhålla understöd af allmänna medel.

Dessa nya skolorganisationers metoder äro helt andra än de gamla skolornas. Deras anda likaså. Egentligast skiljade sig från de gamla skolorna derutinnan, att det är individens behof och individens rätt med afseende på framtida duglighet som i dem är hufvudsak. Studierna der äro icke till för deras egen skuld eller för staten och kyrkans tjänst utan för ett visst yrkes, ett visst arbetes skuld. Detta kan synas mången vara illa nog: ty skolan, skall man säga, bör ju först och främst vara till för förvärfvande af kunskap i och för sig, för uppfostran till allmän mensklighet oberoende af en tillämpning, yrke och lön o. s. v. Men — fråga är, om man lär sig s. k. allmän mensklighet på rätt sätt annat än uti sjelfva lifvet, dess strider och arbeten, samt huruvida sålunda det icke kan vara berättigadt nog af den unga tiden, att, emot den gamla skolan, som endast afsåg s. k. allmän mensklighet, ehuru den ansåg denna förnämligast förvärfvas genom minnesarbete och glosfiske, uppställa sina nya skolor, — skolor, hvilka möjligen, i följd af reaction mot det gamla systemet, lätt nog gå till en annan öfverdrift och sålunda ställa *allt* på yrke och lön, men som dock, i och genom den friska anda, som der i allmänhet råder, visa sig bättre motsvara tidens behof och tidens röster än de gamla skolorna.

Detta är rörelser i skolväg *utanför* den gamla skolan.

Men *inom* densamma . . . hvilka rörelser! . . . De gamla språken, ifrån att ännu för 20 år sedan vara nästan allt, . . . huru „uppflyttas,“ uppskjutas de icke från klass till klass, — och huru tränga ej naturvetenskaperna in med en fart, som liknar den länge återhållna strömmen, om våren straxt vid islossningen! — Sjelfva katekesen, denna „religionens“ stödjepunkt i skolan, denna kyrkans grundsten i skolbyggnaden, detta organ för den s. k. religiösa uppfostran i skolan, — huru börjar ej dess värde och värdighet såsom sådan betviflas; huru hafva icke allt flera röster höjts, som fordra den s. k. religiösa undervisningens skiljande från skolan, påstående att för religionen såsom sinnesförfattning, såsom viljeverksamhet ej behöfves så mycken konstig dogmatisk underbyggnad, men deremot *mycken praktisk öfning* i allt hvad högt och godt och rätt är. — Och likaså . . . i fråga om andra ämnen . . . Huru börjar man ej inse, att det myckna inlärandet af äfven de obetydligaste namn och årtal och uppgifter i historia och geografi är en undervisning, som sker på bekostnad af viktigare uppgifter för barnens verksamhet under skolåren! Huru går det icke, hvilket ämne man än betraktar, en allmän rörelse genom tiden, som i alla sina yttringar antyder, det *skolan* ej gör sin sak rätt, ej rätt fattar och ej rätt uppfyller sin bestämelse.

Barnen öfverbildas, öfverundervisas, ropar man. Ämnena äro för många, lexorna för många, undervisningstimmarne för många, undervisningsåren för många, och följderna af allt — en allmän opraktiskhet, ohälsa, lillgammalhet, lillkloket, mycket s. k. vetande men mycket litet vett, mycken mottaglighet men allt mindre alstringsförmåga och ursprunglighet, mycken flit men föga energi, mycken lydaktighet men föga sjelfständighet, mycken *god* vilja men föga *stark* och fast vilja, mycken bildning men föga *karakter!*

Men — hvad är grunden till allt detta, hvad är det som vill fram i och genom allt detta? För vår del betrakta vi den saken på följande sätt.

Med den ombildning som försiggått i alla samhälliga förhållanden under det förra och detta århundrade har dock ord-

ningen först på de sista tiderna kommit till — *skolan*. Samhället har småningom ombildat sig, dess olika lager blifvit liksom genomarbetade af den nya samhällsandan till ett gemensamt helt, under det att skolan förblifvit nästan en fristående institution invid den sig isolerande och af tiden sjelf alltmer isolerade kyrkan.

Förblifvande i kyrkans armar såsom en sammanafiad mellanlänk mellan den och staten, har skolan sålunda kommit att stå i skuggan, under det att folken liksom på egen hand, oberoende af både kyrka och skola, ombildat sina öfriga författningar, lagar, institutioner o. s. v. Men så har man börjat inse, att för de nya institutionerna och de nya uppgifternas genomförande fordras en annan de uppväxande släktenas utrustning än den som beredes dem i de gamla, under kyrkan och dess traditioner ställda skolorna; och så hafva de dels börjat påyrka nya skolor, primärskolor, slöjds-kolor, yrkes-skolor, tekniska skolor, småbarnsskolor, fattigskolor, skolor för fullvuxna, söndagsskolor, offentliga skolor för flickor o. s. v., dels brutit in öfver de gamla skolorna med alla möjliga nya fordringar, fordringar, dem kyrkan icke kunde förstå, dem hon således endast med ovilja och mycket motstånd sökt erkänna och rätta sig efter utan att dock deri kunna lyckas.

Det är midt uppe i denna brytning vi här i Sverige för närvarande befinna oss. Kyrkan innehar här ännu nästan samma ställning till skolan som för trehundra år sedan. — Folkskolan, åtminstone, är hos oss på väg att blifva borgerlig, nationell, världslig, allt under det att kyrkan ännu enligt lag styrer den sjelfskrifvet.

Och nu, kyrkans lära är lydnadens lära, fantasiens lära, känslans lära, den dogmatiska trons, försannthållandets, myndighetstrons lära: men icke *viljans*. Skolans fattning af sin uppgift har varit derefter. Till och med äfven hemmets. Såväl *skola* som *hem* hafva ansett sin uppgift vara endast och allenast att lära barnen lyda, men icke att lära dem *vilja*.

Intet barn vill boken, men hvarje barn *vill handling och verksamhet*. Men skolan, trospligtig under kyrkan, har sagt: läs flitigt, lär flitigt, mitt barn: det är din viktigaste uppgift så länge du är barn, så länge du är i min vård, o. s. v. tills du tagit dina examina vid några och tjugo års ålder, om du går läsvägen. Och föräldrarna hafva icke förstått och därför icke heller velat bryta hvarken med skolan eller kyrkan, och så hafva äfven de upprepat: läs flitigt, lär flitigt, mitt barn. Och så har boken blifvit både undervisningens och uppfostrans trollformel, blifvit mål der den skulle vara medel, blifvit allt der den skulle vara något jemförelsevis obetydligt.

Intet barn har abstraktionsförmåga, men hvarje barn har åskådningsförmåga, föreställningsförmåga, inbillningsförmåga. Men skolan har, i kyrkans skolastiskt-dogmatiska ledning, sagt: declinera, conjugera, definiera, räkna upp trons artiklar, reglorna för det och reglorna för det, allt under det den aflägsnat allt hvad bilder heter, under det den läst sjelfva matematiken utantill, historien och geografin utan alla skilderier och utan kartor, med ett ord, bedrifvit all möjlig abstract undervisning, men lemnat all efter barnens natur lämpad undervisning, utom minnesöfningarna, åsido. Och föräldrarna, sjelfva lydiga barn, sjelfva uppfostrade på det viset, hafva använt till både goda och onda lämpor, både lockbeten och ris i kyrkans och skolans tjänst. Huru mången bland det nu lefvande medelålderssläktet har icke varit föremål för kyrkans och skolans och hemmets förenade bemödanden att genom kroppslig aga hos barnen inpiska „vetande“ och „religiös undervisning“, allt under föreställning mer eller mindre på god tro, att religion, vetande, flit och lydnad derigenom befordrades!

Den gamla skolan, med alla dess aflägg och förgreningar, såsom t. ex. folkskolorna, är sålunda, enligt vår åsigt, midt uppe i våra dagar en kyrklig institution med medeltidskarakter. Dess af kyrkan bestämda uppgift är, på grund af denna dess härkomst, skolastisk. Grundad, samt till sin karakter och uppgift bestämd af tider, med helt andra behof än våra, med en helt annan riktning än vår, motsvarar den icke våra da-

gars fordringar. Den *vill* icke, *kan* icke gifva annat än undervisning och en undervisning, som ej fullt passar vår tid och våra behof. Och hvad uppfostran beträffar, så är den så långt ifrån att gifva någon sådan, att den tvärtom gör denna omöjlig icke blott inom sig utan tillochmed gör den omöjlig eller åtminstone underhållig i hemmet. Hvad vi här ofvan anfört om de senare tidernas rörelser i skolväg och alla dess både directa och indirecta försök dels att framkalla nya skolor, oberoende af kyrkan och det gamla systemet, dels att utveckla och förändra de gamla skolorna i enlighet med dess nya anda och nya behof, torde tillräckligt bevisa denna sats.

I de nya skolorganisationerna, t. ex. den nya elementarskolan i Stöckholm, råder också en helt annan anda, en helt annan riktning. Denna kallas emellertid „endast ett experiment“. Att den så är, och att den ännu icke efter trettio års tillvaro blifvit efterföljd af flera likartade skolor, bevisar, huru fast det gamla systemet ännu är.

Hvad är det då vi egentligen hafva emot den gamla skolan, elementarläroverket, såsom systemet kallas? . . . Endast detta, för att ännu en gång upprepa det, . . . att den lemnar viljans uppfostran åsido, att den icke lär barnen att *vilja*, att den så uteslutande riktar ungdomen med eller mot dennas naturliga böjelse, på boken och undervisningen, och att den, med den makt den erhållit, i denna dess riktning återverkar så mäktigt på hemmet, att äfven der denna viljans uppfostran icke bedrifves såsom den för nationens utveckling och välfärd borde bedrifvas.

Detta är i sammandrag hvad vi tro vara vår offentliga elementarskolas fel.

Vi hafva här ofvan antydtt, hurusom den öfverklagade riktningen ursprungligen blifvit bestämd af kyrkan. Det vore emellertid en orättvisa, att icke erkänna det i sjelfva vår nationalkaraktär ligger något som befördrat denna riktning. — Vår historia visar, att vi äro ett i inre mätto i flera hänseenden rikt utrustadt folk. Vi äro rika på fantasi, rika på frihetssinne och hjeltemod, vi äro ett ridderligt folk, som i för-

hållande till våra yttre tillgångar gjort jemförelsevis större eröfringar på kulturens fält än kanske något annat folk. Men vi hafva aldrig visat prof på en ständigt vaken, ihärdig nationalvilja. Det har behöfts våldsamma conflicter för att få denna vilja väckt och satt i rörelse. En gång i farten har den uträttat storverk. Men, så snart den vunnit sitt mål för ögonblicket, har den lagt sig igen. Vår Engelbreckt, Sture och Wasa äro denna nationalviljans hjeltar. Våra sjelfbefrielseverk vittna derom.

Vår historia har sålunda att förtälja om starka utbrott af hjeltmod, om jättelika, ridderliga hjeltedåd, men ej om dessa långsamma, ihärdiga strider, hvori viljan pröfvas och stärkes, och hvarigenom först långvariga, varaktiga verkningar vinnas. Vi hafva sålunda mer stjernskottlika hjeltar än långvarigt glödande och blödande och slutligen segrande martyrer. Vår reformationshistoria är ett bevis härför. Vi hafva blifvit protestanter, utan att nationen protesterat, utan att nationalviljan därför stridt några långvariga strider. Våra kungar hafva, med undantag af ett par gånger, temligen opåtaladt fått göra om vår statsförfattning i de mest motsatta riktningar, utan att nationen deri deltagit. Den tid, då genom egendommeligt sammanträffande förhållanden nationen hade tillfälle att styra sig sjelf mer än någonsin förr, nemligen frihetstiden, vittnade icke heller om någon nationalviljas starkare tillvaro eller verksamhet. Partispelet fick gå sin gång; och nationen var glad att slippa tänka och vilja för sig sjelf, då en konung igen tog ensam regeringstömmanne om hand o. s. v.

Det vore en orättvisa, säga vi, att vilja kasta all skuld på kyrkan därför att skolan försummat viljans uppfostran. Det ligger i vår nationalkarakter att icke *vilja* stadigt, att icke sätta viljan öfver allt annat.

Men kyrkan har funnit detta nationaldrag särdeles gynnsamt för sina åsigter och afsigter och hon har, långt ifrån att söka öfvervinna det, tvärtom begagnat sig deraf.

Följden af allt detta har emellertid blifvit den, att vi efter vår månghundraåriga kamp såsom nation icke i historien

framstå såsom en nation med stark, klart medveten vilja, — att vi i alla sådana frågor, för hvilkas genomförande ovillkorligen erfordras en hos individerna vaken nationalvilja, såsom religions- och reformationsfrågor, allmänna folkuppfostringsfrågor, statsförfattningsfrågor, nationalekonomiska frågor, stå temligen långt tillbaka, — att man om oss med skäl har kunnat säga att „Sveriges historia är dess konungars,“ — att, med ett ord, vi såsom nation sällan tagit något initiativ, samt att vi, såsom individer, med all den rika utrustning som annars i många hänseenden utmärker oss, ej visa oss synnerligen starka när det gäller vilja, en energisk, en uthållande, en okufelig vilja.

IV.

Skulle nu det uppfostringssystem, som i århundraden hos oss gällt, fortfarande få verka, så — ja, sägom det rätt fram — så skulle den strådöd, för hvilken våra fäder bäfvade, slutligen blifva vårt öde.

Men — det är just detta som de sista tidernas rörelser hos oss bevisat icke skall ske.

Det har alltid varit så: när vi synts som djupast inslumrade i vår viljas dvala, när de ropandes röster tyckts förlora sig i öknar, — då har denna vilja tyckts endast behöfva förnimma ett eller annat kraftigare väckelserop, och nationen har stått upp som en man, som den vaknaste man i världen.

Det är så äfven nu. Aldrig ha väl vi såsom nation varit vaknare än vi just nu äro. Hvarje ljud som förnimmes, vare sig från vår egen statsmachins rörelser eller från andra folks, uppfattas med en liflighet, med en mottaglighet, som skulle kunna berättiga oss till namn af Heimdalls söner. Hos hvilket folk finna väl nationalitetssträfvandena ett lifvigare deltagande än hos oss! Går ej Sverige liksom i spetsen för de nationella opinionsyttringarne, när det gäller undertryckta

nationers rätt! — Och inom oss sjelfva, — hvarom vittna alla dagens rörelser, detta i alla riktningar lifliga utbildningsarbete, berörande alla samhällets högsta och viktigaste institutioner, om ej derom, att nationen, allt uppifrån, från dess kung och regering ända ner till dess ringaste arbetare, är fattad af den djupaste och allmännaste nationella rörelse, som väl någonsin genomgått oss såsom nation!

Detta tillämpadt på vår särskilda fråga för detta tillfälle betyder, att nationen, *oberoende af* och *oaktadt* både kyrka och skola, vaknat till medvetande om hvad dess frid tillhör. Det är, för att använda en bild från individens historia, nu liksom när Geijer 1838 plötsligt vaknade midt upp i kyrkans och skolans gamla läger och *oaktadt detsamma* bröt sig sin nya bana. Nationen kan, såsom han, säga: „från vår så kallade *historiska* skola har jag (genom historiska studier) affallit“. Nationen har, såsom Geijer, affallit . . . icke från sig sjelf men från den riktning, hvori den länge i kyrkans och skolans band gick, tills den slutligen fann sig aflägsnad från sin bestämmelses mål. De historiska studierna ha visat, att nationen aldrig strafflöst öfverlemnats sig åt föråldrade teoriers ledning. I det lugn vi sedan 50 år åtnjutit hafva vi haft tillfälle studera denna historia grundligare än någonsin förr: och sålunda, *oaktadt* vår *historiska* skola, börja vi ett nytt skifte i vår nationella utveckling.

Men för att detta skifte måtte erhålla den möjligast fasta grund och att det måtte blifva så varaktigt som möjligt, — låtom oss från vår nya utgångspunkt ombilda både vår allmänna och enskilda uppfostrans och undervisnings karakter och riktning, låtom oss ombilda sjelfva denna skola, som vi vuxit ur och som sålunda ovillkorligen måste från grunden ombyggas för att kunna passa oss.

Det första vi dervid ha att göra är att uppställa grundsatserna för både uppfostran och undervisning. Och den första grundsats, vi för vår del i detta fall skulle vilja uppställa är denna: af all uppfostran är viljans uppfostran den viktigaste, den första nödvändiga; af all undervisning är den den vigti-

gaste, hvilken tjenar såsom direkt medel för både manlig och kvinnlig dygd och duglighet.

I enlighet med denna grundsats bör *all* uppfostran och undervisning ordnas.

Nationen är en sammanfattning af enskilda viljor. Hvarje *enskild* vilja, hvarje enskild kraft måste rätt uppfostras, för att nationen äfven såsom nation skall blifva stark. Både hemmets uppfostran och skolan böra alltså ställas så, att den enskilda *viljan*, de enskilda anlagen rätt tillgodoses, och på samma gång å ena sidan egoismen, å andra sidan viljelösheten, långt ifrån att sättas i system, motverkas just i och genom en rätt uppfattning och rätt behandling af viljan.

Utan att den enskilde hvar och en för sig har den högsta möjliga sjelfaktning, sjelfständighet och sjelfverksamhet, kan en nation icke ega dessa dygder. Ju starkare och allmännare kärleken till oberoende är hos den enskilde, desto starkare är den hos nationen. Dessa äro också de dygder, till hvilka både hemmet och skolan böra först och främst uppfostra. Flit och lydnad få sitt egentliga både enskilda och nationella värde i sitt förhållande till dessa dygder, ej i och för sig.

Det är klart, att om skolan skall kunna uppfylla sitt på grund af dessa satser uppställda ändamål, så måste dess metoder, dess ämnen, hela dess anda och riktning blifva helt andra än de hittills varit. — Den måste träda ur kyrkans tjänst in i samhällets. Den måste sätta medborgerlig kunskap i stället för dogmatiska utanlexor. Den får icke göra undervisningen så mycket som förr till sitt eget mål. Den måste lemna vurmen för s. k. pensa åsido, för att i första rummet tillse, att alla anlag och krafter blifva harmoniskt utvecklade; den måste skaffa sig, om vi få uttrycka oss, mera ett dynamiskt än ett mekaniskt lif. Den måste träda i lifligare vevverkan med hemmet. Den måste under de år, då barnets fysiska utveckling enligt naturens ordning försiggår, såsom barnets egentliga utveckling afse denna, rätta sin method efter denna, och sålunda, i stället för att hämma och förtrycka den genom en förtidig onaturlig öfverretning af själs-

krafterna, på alla möjliga rationella sätt understödja den. Den måste inrätta sin egen organism, sina kurser o. s. v. så, att de individuella anlagen och krafterna få friare spel, allt under det att dock allmän tukt upprätthålles. Den måste upphöra med all sådan undervisning, som är sken, med all sådan undervisning, som leder eller kan leda till hyckleri, med all sådan undervisning, som icke är lämpad efter barnens naturliga anlag under de särskilda skiftena af deras utveckling. Skolan, den för alla gemensamma skolan, elementarskolan måste upphöra att vara en s. k. — „lärd“ skola, men fastner inom sig inrymma *alla* de öfningar, som kunna tjena att uppöfva *alla* de viktigaste mänskliga anlagen. Ty lärdomen är dock blott *en* sida af mänsklig verksamhet. Idéerna finnas öfverallt. Och vetenskap och konst kunna utveckla sina frukter och blommor, i hvilken som helst skola anlagen än må blifvit utvecklade. Man är ju icke vetenskapsman för det att man läst mycket latin, icke för det att man studerat mycket gramatik, utan derföre att man tillegnat sig kunskap och vetande på ett så organiskt sätt, att vetenskapen blifvit lik som lefvande och personifierad, det särskilda föremålet för ens studier må föröfrigt vara hvilket som helst. Hela skolans anda och riktning måste sålunda blifva allmän mänsklig, i det att anlagen så behandlas och öfvas, att barnen må med allsidigt uppöfvade krafter kunna från skolan slå in i hvilken särskild riktning eller verksamhetsväg som helst.

Vi veta väl, hvad som härvid kan invändas. Det är mycket lätt, skall man säga, att uppställa idealer i teorien; men — verkliggöra dem! —

Ja, det är sannt. Men i detta fall är redan så mycket verkliggjort, så mycket på väg att verkliggöras, att den slutliga ombildningen ej bör vara så svår, som den möjligen för mången i det gamla exklusiva systemets tjänst grånad arbetare kan synas vara. De sista tjugo årens rörelser inom skolverlden och samhället i allmänhet hafva förberedt den slutliga nationalrörelsen i skolfrågan, hvilken skall hafva *hela* skolväsendets organiska omgestaltning i borgerlig och medborgerlig

riktning till att på alla möjliga håll med hopp och tillförsigt motsedda resultat.

Äro grundsatserna blott nog klara, och allmänt fattade samt fordringarne sålunda allmänt insedda och allmänt påyrkade, så skall den stora skolreformen gå för sig, huru mycket kyrkan än må arbeta deremot och det gamla skolsystemets äldre tjenare klaga öfver allmän upplösning. Och bland dessa grundsatser först och främst denna: *viljans* uppfostran bör vara hufvudsyftet i all uppfostran, samt all undervisning ordnas i enlighet dermed. Endast så kan vår uppfostran och undervisning medverka till sjelfva nationalviljans och nationalkarakterens stärkande.

Att i särskilda fall söka visa, huru detta skall tillgå, är en uppgift för en högre ordning af krafter. Här endast några antydningar.

Det är en inom Sverige allmän klagan, att vi svenskar icke visa ett nog vaket deltagande för *allmänna* frågor och allmänna värf. Man kastar skulden härför på våra institutioner, som ända till de sista åren afhållit största delen af nationen från deltagande och ingripande i dessa frågor och dessa värf. Det har sålunda blifvit en allmän visa, att staten skall göra't; regeringen skall göra't; presterna skola göra't o. s. v.

Äfven detta förhållande är i sin brytning. Men denna brytnings fordringar böra få göra sig gällande ända ner i skolan. Vi afse dermed, att de första *elementerna* af medborgerligt vetande böra göras till föremål för skolans undervisning.

Det är en allmän klagan deröfver, att skolgossen „kan“ en hel mängd onödiga saker, innan han ännu känner det allra minsta om sin egen organism, innan han ännu vet, hvar hjertat sitter, och hvad hjertat är, och hur blodomloppet går o. s. v. Men äfven i detta afseende börja de nya åsigterna göra sig gällande. Berlins läsebok i naturläran börjar med en framställning om människokroppens inrättning; många barn läsa den boken och sluta den ej förr än de äfven tillegnat sig dess första hufvudstycke.

Men hvad har frågan om viljans uppfostran att göra med allt detta? skall man fråga. Jo, enligt vår åsigt befordras denna mycket derigenom, att barnets uppmärksamhet och undervisning riktas på sådana konkreta ämnen, som närmare och i större mon angå dem sjelfva och leda dem, att i tid betänka hvad deras frid tillhör. Genom att redan från barndomen göras förtrogne med de pligter, de hafva både mot sig sjelfva och mot samhället, — och detta icke på ett opersonligt lexläsnings sätt, utan *så*, att läraren verkar med det personliga inflytande han kan och bör utöfva på barnens hela åskådning-, tanke- och handlingssätt, — skola barnen *äfven i skolan* kunna uppfostras till den omtänka om sig sjelfva och om samhället, hvarförutan allt lextvande föröfrigt blir ofruktbart. Sjelfva dessa sålunda inhemtade kunskaper blifva på en gång en anledning till och ett ämne för deras sjelfverksamma första tänkande, och detta emedan just dessa ämnen äro af den natur att de mer än allt abstrakt, formellt vetande framkalla ett dylikt tänkande.

Och så denna friare method, som dock icke i och med sin frihet i form utesluter tukt, ordning och hållning, men framkallar lefvande sådan. Man kan icke uppfostras till ett fast viljande, utan att den egna viljan sjelf sättes i rörelse. Den gamla skolan förde sina klasser fram i klump. Då gällde blott att „följa med“ såsom en i hopen, och det gick utan att viljan särdeles anlidades.

Låt barnet så tidigt som viljan vaknar få operera med densamma för det mål, hvarpå de naturliga anlagen hänvisa, och en hel annan anda, en anda af vilja och sjelfverksamhet, skall göra sig gällande inom hela landets ungdom.

Och så dessa kroppsöfningar *med bestämdt syfte*, såsom förberedande för frivillig militärtjänst, såsom förberedande för det praktiska lifvets alla idrotter, för duglighet och dugtighet äfven i all det yttre lifvets gerning, alla hänvisande uppå och ständigt erinrande om, att hvar och en menniska bör vara en kraft för sig, den der, i all religiös ödmjukhet, i denna verlden endast har att lita på sig sjelf, sin sedliga, energiska *vilja*

och sin fysiska styrka såsom denna viljas redskap — och så detta i tid väckta och genom alla uppfostrans och undervisningens skiften underhållna begreppet om *helsa*, moralisk helsa, fysisk helsa såsom den största skatten, det dyrbaraste kapitalet, det der på alla möjliga goda sätt bör behandlas för att i framtiden kunna gifva god ränta, men hvarmed *på intet vilkor* bör få misshushållas för tillfredsställandet af bokgalenskap, skolvindel, lärdomsfångna, lexmani eller hvad de än må kallas det gamla systemets dödssynder! . . .

Frågas billigt, om icke nationens anda och lif skulle vinna på en sådan förändring af det allmänna uppfostringssystemets karakter och dettas sålunda gjorda tillämpning på skolan i borgerlig och nationel riktning, med fasthållande och ännu starkare betonande än förr af individens rätt och viljeuppfostrans kraf!

Man skall möjligen medgifva allt detta vara godt och väl; — men *vördnaden* . . . hvar gör ni af den, och „den sanna ödmjukheten“ och „lydnaden“ . . . skola de väl flyttas ner på dygdernas skala? . . .

Vi svara: endast den fullt medvetna, endast den friskt viljande kan vara mäktig af sann vördnad, af sann ödmjukhet, af glad lydnad. All annan vördnad, ödmjukhet och lydnad är mer eller mindre osann, oäkta. Christendomen i dess renare uppfattning vill icke blind lydnad, icke gudsnådlig ödmjukhet, icke conventionell vördnad; den vill *frihet*, *fri* underkastelse under dess höga lagar. Christendomen är en religion för sig, och icke blott en reaktionär stämning mot antiken. Och redan barnet bör ingifvas frihetens begrepp, den fria vördnadens, den fria lydnadens, derigenom att det hålles i en tukt som uppfostrar viljan utan att förlama den.

Vi hafva härmed uttalat satser, som lätt kunna missförstås, om äfven mindre nu än förr, sedan den rörelse, vi åsyfta, redan på flera punkter begynnt. Svårigheterna vid satsernas tillämpning skall dessutom ännu länge för mången se ut som

fullkomliga omöjligheter. Äfven derpå hafva de, som gripas af aningar om framtidens nya system i uppfostringsväg, att hålla sig beredda. Men de uppstigande aningarne behöfva äfven uttalas, äfven om de icke genast kunna beherrska sitt ämne och uttrycken därför.

Endast ett vilja vi tillägga. Hafva vi äfven här ofvan uttalat den åsigt, att svenska nationen mera är ett intryckenas än den fasta oböjliga viljans folk, — så låtom oss, innan vi nedlägga pennan, äfven uttala vår tro, att svenska nationen ännu såsom nation är ung, att den i verldshistorien spelar ynglingens role, en role som först i detta århundrade synes hafva begynnt mogna till mandom, d. v. s. till ett högre nationellt sjelfmedvetande och en hos hvarje individ väckt sjelfkänsla såsom samhällsmedlem. Låtom oss alltså hoppas, att ungdomssynderna, ungdomssvagheten icke äro ett afgörande bevis för fantasiens öfvermakt öfver viljan såsom ett oöfvervinneligt nationallyte.

Det finnes dock så mycket som talar för en sådan bättre tydning af vår historia. Se alla dessa män, som *velat* och med denna vilja, såsom deras enda medel för öfriga anlags utveckling, brutit sig väg ur dalarnes dunklaste vrår till samhällets, vetenskapens och konstens höjder.

Det skulle kunna skrivas en särskild bok om alla dessa starka viljor och deras verk, en bok som med de föredömen den framhölle skulle kunna väcka tusendes viljor till likartad kamp. Men låtom oss här endast erinra om *några* namn.

Jonas Alströmer var son af en fattig borgare i Alingsås; *Boström*, filosofen, af en timmerman; *Mathias Björnklo* af en mjölnare; en bland *Benzelierna* (erkebiskop) liksom äfven biskop *Gezelius* af en nämndeman; *Nils Erikson* och *John Erikson* af en smed i Wermland; *Hagberg* (religionstalare) af en mjölnare; *Hallenberg* (historikern) af en bonde; *Sven Lundblad* (biskopen) af en torpare; *Melin* (theologen) af en underofficer; *Olaus* och *Laurentius Petri* af en smed; *Reuterdaahl* af en hårfrisör och en bonddotter; *Georg Stjernhjel*m af en bergsman; biskop *Svedberg* likaså; *Jöns Svanberg* af en bonde;

Thorild af en länsman; *Olof Wingqvist* af en arbetskarl; *Olof Wannqvist* af en timmerman; *Johan Olof Wallin* af en underofficer; historieskrifvaren *Werwing* af en bonde; *Samuel Ödmann* och hundrade med honom hafva i andra led härstammat från bönder o. s. v.

Det är nu väl icke sagdt att alla dessa och dylika män varit störst såsom den starka viljans män; ty stundom och icke sällan händer att ryktbarheten är en frukt mera af hvad man påtagligt gjort eller af omständigheterna blifvit satt i tillfälle att uträtta än af hvad man, i högre mening taget, fast och kraftigt velat; och historien är i detta fall icke alltid så nogräknad. Men — hur det än är — man kan ej gerna tänka sig den enskildes uppträdande till kamp med den fattiga kojans nöd och trångmål för vinnande och spridande af ljus och nytta, utan att ana och känna, att en högre grad af vilja dermed varit med i spelet. Ju flera sådana män en nations historia har att uppvisa, desto rikare begåfvad äfven i fråga om vilja måste man anse en sådan nation, äfven om, så som af de flesta anförda exemplen visas, denna vilja mest gjort sig gällande i fridens och vetandets värf. Och i förhållande till sin folkmängd har Sverige *många* sådana män att uppräknas. Vi tala icke här om våra hjeltar och hjeltinnor. Vår Gustaf Wasa och vår Christina Gyllenstjerna visa, att äfven i samhällets högre områden den ursprungliga viljekraften stundom genomgått de lyckliga yttre lifsförhållandenas ofta svåra prof för att i motgången visa sig som starkast. De äro de utomordentliga tidsskiftenas och tidsförhållandenas karakterer. Men alla dessa män och qvinnor, som från de lägre samhällslagren i ständig aflösning uppträdt och med sina verk visat, huru många stora och goda krafter lefva på djupet af nationens lif, huru vittna de ej om tillvaron af ett grundkapital, som är det största af alla våra tillgångar!

Prisad vare den författning, som i Sverige gjort skolan alltigenom till dess högsta spetsar tillgänglig för äfven de fattigaste fäders barn! Prisad vare kyrkan, som dock, säge man föröfrigt hvad som helst om hennes *närvarande* ställning till

skolan och staten, varit den fattiges beskydd och upplysnings moder i de vilda, råa tider, och som, då hon ur de lägre samhällsklasserna ville till sin tjänst upplyfta de bättre intellektuella anlagen, dermed hållit vägen äfven till samhällets och vetenskapens högre rymder öppen för *alla!* Prisad vare skolan, som i tider af hotande upplösning medelst sin om äfven stundom irrationella tuktan dock upprätthållit många krafter, mången annars möjligen lätt splittrad vilja!

Prisade vare, som sagdt, i åtskilliga fall alla de gångna tidernas makter, hela den gångna tiden såsom de nya tidernas vagga och moder. Men — vördnaden hindrar dock aldrig, bör dock aldrig hindra den unga mannen eller den unga kvinnan att en gång *vilja sjelf*. Och de gamla äro ej längre vördnadsvärda, när de öfverlevvat sig sjelfva men dock vilja göra anspråk gällande, som endast åt fullt lefvande viljor och af sin tids fordringar fullt medvetna krafter kunna tillerkännas.

Olof Eneroth.

Medeltidens magi.

II.

Kyrkans magi.

Magien är vetenskapens förelöpare. I mensklighetens utveckling föregår den dunklare förnimmelsen den klarare, fantasiens herravälde förståndets. Innan det sednare kunde förelägga sig den mödosamma uppgiften att i kraft af sina egna lagar förknippa den inre och den yttre erfarenhetens fakta — innan det gafs en filosofi och en naturforskning, var fantasien i rörelse och skapade magien.

I likhet med vetenskapen hvilar magien i sin ursprungliga gestalt på den grundsats, att allt som existerar utgör ett sammanhang. Vetenskapen efterforskar detta sammanhang på deduktionens eller induktionens väg; magien, stödande sig på några yttre likheter mellan tingen*) och på en dunkel känsla af viljans och ordets kraft, konstruerar det på fri hand medelst godtyckliga associationer mellan inkongruenta föremål. Den i striden för sin fysiska tillvaro inbegripna människan syftar härvid mindre åt ett theoretiskt kännande än ett praktiskt kunnande. Att blifva behaglig för sin gud, oåtkomlig för skadliga inflytelser, herrskare öfver det nära och det fjerran varande, till detta skall den hemliga kunskapen förläna henne medel.

De magiska bruken, hemmastadda hos alla folk, förete en nästan öfverskådlig rikedom af former. Ytterst låta sig dessa dock återföra till en enda typ.

*) Så t. ex. antyde kopparens röda sken, att han stode i magisk förbindelse med den rödaktigt lysande planeten Mars.

Den dagliga erfarenheten har lärt, att en viss kraftproportion eger rum emellan ett medel och dess verkan. Då nu den verkan, som man vill ernå, i det man anlitar magien, skall vara af utomordentlig art, måste medlet på hvilket hon ger anvisning innebära utomordentliga krafter, sådane, som förståndet hvarken a priori eller genom induktiv undersökning kan om detsamma predicera. Vidare lärer erfarenheten, att viljan, såsom en blott hvilande önskan, hvilken ej ännu förtrytat sig i handling, icke uppnår sitt mål. I blotta viljan såsom sådan kan således den magiska kraften icke ensamt sökas, utan såsom ett nödvändigt moment tillkommer det sinnliga medlet, som viljan anlitar, handlingen, i hvilken hon uppenbarar sig, antingen nu kraften hos detta sinnliga medel, såsom den ursprungliga magien antager, beror af dess mystiska, men nödvändiga sammanhang med motsvarande ting uti en högre verldssfär (t. ex. sammanhanget mellan metallerna och planeterna), eller, såsom i den kyrkliga magien, af ett Guds godtyckliga viljebeslut, som förordnat, att ett gifvet medel, på af honom föreskrifvet sätt användt, skall utöfva en viss för förståndet ofattlig verkan. I hvarje magiskt bruk ingå således 1) den subjektiva andliga faktorn: viljan (i det kyrkliga språket tron); 2) det sinnliga medlet: fetischen, amuletten, det vigda vattnet, hostian, besvärjelseformeln, ceremonien o. s. v., samt 3) den obegripliga („öfvernaturliga“) kraft, som detta medel, af viljan eller tron omfattadt, i den magiska handlingen besitter.

Magien återfinnes hos alla folk. Hos dem med en monistisk verldsåskådning var hon bestämd att alltmer och mer tillbakaträngas af spekulationen och naturforskningen. Hos dem fanns ej heller mer än *en* magi, fastän dennas kännare ansågos kunna utöfva henne på både gagneligt eller skadligt sätt. Först hos de folk, hvilkas verldsåskådning är dualistisk, möter oss en tvåfaldig magi: hos perserna en *hvit* och en *svart* — den förra såsom Ormuzds goda gåfva, den sednare såsom Ahrimans onda; hos den kristna medeltiden en *himmelsk* magi och en *diabolisk* — den förra ett af Gud åt kyrkan förlänadt

privilegium och ett vapen till Satans bekämpande; den sednare en djefvulskonst till otrons och onskans befrämjande. Under en monistisk verldsåskådning är magien endast en förberedelse till naturfilosofien och viker efterhand för denna, till hon stannar inom de lägsta folkklasserna såsom residuet af ett öfverlevadt utvecklingsstadium. De dualistiska religionssystemerna deremot försmälta på det innerligaste med magien, gifva henne samma allmänt och evigt gällande kraft, som de tillerkänna sig sjelfva, sätta henne på sin egen herrskarestol, i gestalten af en gudomlig och sakramenterlig hemlighet. Först då förmår det magiska åskådningssättet trycka sin pregel på hela tider och kulturperioder; först då — efter sin splittring i en himmelsk och diabolisk och i det kausalförhållande hvaruti hon ställts till människans timliga och eviga räddning, timliga och eviga förderf — blir hon allherrscharinna öfver folkens känslö- och fantasilif.

Vår öfverblick af medeltidens magi må börja med en skildring af den himmelska och privilegierade magien, det vill säga *den kyrkliga*, för att derefter öfvergå till den illa anskrifna *lärda* magien (astrologien, alkemien, besvärjningskonsten) och den förföljda *folkmagien* (i hvilken kyrkan såg den egentligen diaboliska) och sluta med en framställning af den förfärliga katastrof, som framkallades af kampen mellan dessa. Det är icke skildrarens skuld, om läsaren i den kyrkliga magien skall finna en karrikatur af det heliga, en karrikatur, i hvilken det komiska öfverväges af det vidriga. Ju mer objektiv framställningen vill vara, desto obehagligare blir bilden. Vi skola därför fatta oss kort.

Lik en omtänksam moder vårdar sig kyrkan om människan och omgifver henne från vaggan till grafven med sina magiska skyddsmedel. Kort efter barnets födelse måste presten vara redo att begjuta det med vatten, som genom bön och

besvärjelse renats från de äfven i detta element huserande demonerna, ty den späda varelsen, i synd aflad och af naturen Lucifers egendom, skulle utan dopets nådegåfva vara för evigt förlorad för himmelen, för evigt hemfallen åt helvetets qual¹⁾. Mer än en samvetsgrann kyrkans tjenare var fördenskull betänkt på medel att bringa det räddande vattnet i beröring med fostret, innan det kommit i dagsljuset. Dock blef detta försigtighetsmått icke kyrkligt bruk. Dopvattnets kraft är större än vattnets i dammen Bethesda, som helade endast kroppsliga bräckligheter. Dopet räddar millioner själar från afgrunden. Förutseende sådant hade den af listiga anslag uppfylle djefvulen redan före kristendomens uppkomst beslutat neddraga och håna detta mäktiga sakrament; han gjorde, såsom Tertullianus klagar, per anticipationem en kopia af detsamma uti de af honom stiftade Mithras-mysterierna, hvilka äfven i andra stycken oblygt härma kyrkans hemligheter.

I döpelsen samverka med vattnet andra af presten helgade medel: oljan, saliven (som presten efter besvärjelsen spottar på barnet och hvars kraft framgår af Marc. 7, 33), saltet²⁾, mjölken och honungen³⁾. Dertill komma korstecknet och besvärjelsen, som ur barnet utdrifva den lede djefvulen⁴⁾

¹⁾ „Non baptisatis parvulis nemo promittat inter damnationem regnumque coelorum quietis vel felicitatis cujuslibet atque ubilibet quasi medium locum; hoc enim eis etiam hæresis Pelagiana promisit“ (Augustinus: De anima & ejus origine l. I, c. IX). I ett af sina bref förklarar Augustinus, att om föräldrarne skyndsamt ila till presten och denne lika skyndsamt går att döpa barnet, men detta likväl före sakramentets undfående dör, är det dömdt att i evighet plågas bland de fördömde och häda Gud. Lika sträng är „vår rena evangeliska lära,“ som fördömer „anabaptisterna,“ emedan de hålla före att „pueros sine baptismo salvos fieri.“ Våra zeloter vilja fördenskull utstryka Lindblomska katekesens kätterska nej på frågan: „Blifva de barn osaliga, som utan döpelse dö?“ ett nej, som förestafvats af ett „rationalistiskt“ eller rationelt Gudsbegrepp, måhända ock af en „klemig“ fruktan för de fall af vansinne, som den äkta Lutherska trossatsen förorsakat hos mången olycklig moder.

²⁾ I svenska handboken af 1529 bibehöllos ännu oljan och saltet vid döpelsen, dock med det förbehåll, att saltet ej skulle besvärjas, „emedan det af sin skapelse var Guds rena kreatur.“

³⁾ Samtliga dessa ämnen förekommo ock, förenade med dopet, i hedniska mysterier.

⁴⁾ Våra nylutheraner beklaga — från sin ståndpunkt med fullt skäl — att svenska kyrkan, som dock erkänner djefvulens välde öfver de odöpta, likasom äf-

och skaffa rum åt den helige ande. Medelst dessa magiska ceremonier blir barnet i kyrkan upptaget och för framtiden delaktigt af det skydd hon förlänar mot det onda.

Dopvatten eller vigvatten, druckat af sjuke och svage, läker och stärker; stänkt på åkern, befordrar det hans fruktbarhet; gifvet åt husdjuren skyddar det dem mot hexeri.

Likasom dopet är det första räddande och helgande nådemedlet, som räcker människan, så är smörjelsen med helig olja, företagen på dödssängen, det sista. En dem emellan städse flödande källa till kraft och helgelse är eucharistien, i hvilken „brödet och vinet, som ställas på altaret, efter gjord konsekration, äro Guds sanna lekamen och sanna blod, hvilken lekamen på sinnligt vis (sensualiter) i sanning beröres och brytes af prestens händer och söndertuggas af de troendes tänder“⁵⁾. När presten uttalat det förvandlande ordet, lyfter han hostian⁶⁾, nu icke längre ett bröd, utan Kristi kött, i höjden, församlingen knäböjer, och klockornas ringning tillkännagifver för nejden, att det största af alla magiska verk är fullbragt. Ätet af de troende ingår Kristi kött i deras eget kött och blod, samt stärker underbart själ och kropp⁷⁾.

ven ordets magt, dock i en rationalistisk tid låtit sig förleda att afskaffa besvärjelsen, hvars formulär („Jag besvärjer dig, orene ande“ . . . „så fly nu bort, du fule djefvul“ &c) är så kraftigt och desslikes så uppbyggligt.

⁵⁾ Vi hafva här gjort ett utdrag af den formel, som på konciliet i Rom år 1059 förelades, vid hotelse med döden, Berengar af Tours att besvärja.

⁶⁾ Den i 12:te århundradet vid nattvarden i stället för brödet införda oblaten erhöill namnet hostia.

⁷⁾ Danske theologen Martensens i våra dagar gjorda upptäckt, att den i nattvarden erhållna spisen ej endast är för själen, utan också för det kroppsliga, för närandet af vår uppståndelses-lekamen, är egentligen icke ny; den i Mithras-mysterierna invigde hedningen undervisades, att det helgade brödet och det helgade vinet, assimilerande sig med hans kött och blod, skänkte odödlighet åt hans kroppsliga varelse. Likartade förutsättningar föda i skilda tider likartade tankar.

En för medeltidens theologer vigtig fråga, som alltifrån Petri Lombardi tid ända inemot 17:de århundradet med stor häftighet afhandlades, framställes i följande form: Har en råtta, som ätit en hostia, dermed blifvit delaktig af Kristi lekamen? I sammanhang härmed frågades: huru är en råtta, som ätit Kristi lekamen, att behandla — bör hon äras eller dödas? Bör sakramentet äfven i rättans mage tillbedjas? Om man i en rättans mage finner något af det vigda brödet, är man skyldig att själf förtära det? Hvad har man att göra, om man omedelbart efter sakramentets undfående angripes af kräkning? Då en råtta kan äta hostian,

Kättarne i Arras, som trodde, att rättfärdighet vore nödvändig för saligheten och tviflade på brödförvandlingsläran, läto omvända sig, då biskop Gerhard meddelade dem, att i Gregorii den stores tid hade det konsekrerade brödet inför en tviflande qvinna antagit gestalten af Jesu blödande pekfinger. En from eremit, som börjat anfäktas af samma tvifvel, återvann sin tro, då han vid en nattvardsgång såg en engel med knifven sönderstycka en Jesus-gosse i samma ögonblick som presten bröt brödet. Många äro berättelserna i krönikor och legender om judar, som i hemlighet förskaffat sig hostian och, för att hämnas på Jesus, genomstuckit henne med en knif, då blod i ymnighet utrunnit, stundom äfven en skön blödande gosse plötsligt uppenbarat sig. Sådane berättelser, satta i omlopp, alstrade svåra judeförföljelser (såsom i Namur år 1320)⁸⁾.

Är eucharistien en måltid, som stärker den troendes krafter till kamp mot det onda, så är korstecknet att betrakta som hans svärd och den kyrkliga amuletten som hans harnesk. Korset är tecknet, i hvilket den kristne skall segra. [„In hoc signo vinces.“] Med detta har han att börja hvarje handling; med detta tillbakaslår han djeflarnes angrepp. „Den härom vill öfvertyga sig,“ säger redan S:t Athanasius, „han må vid demonernas bländverk, oraklernas bedrägerier och magernas under endast göra korstecknet, som blifvit hedningarne så löjligt, och han skall straxt se djeflarne fly, orak-

månne icke äfven djefvulen förmår det? — Ett bland de sednaste alstren af undersökningarne i dessa principfrågor är en år 1593 i Tübingen utkommen bok med titeln: „Mus exenteratus, h. e. tractatus valde magistralis super quæstione quadam theologica spinosa et multum subtili“ &c.

⁸⁾ Under den politiska reaktionsperioden efter år 1815, då Schlegel och de Maistre prisade medeltiden såsom mensklighetens lycksalighetsperiod och Görres sökte åt tron återgifva alla under „upplysningens fadda tidehvarf“ förgättna spök- och vampyrhistorier, firade presterskapet i Brüssel med processioner och andra kyrkliga högtidligheter årsdagen af den ofvannämnda judeförföljelsen i Namur.

På synoden år 1099 utfärdades en kungörelse, som förbjöd prester att träda i något slags tjänst-förhållande till lekmän, emedan det vore skändligt, om högheliga prestahänder, som tillverka den allsmäktige Guds kött och blod, skulle tjena oreña lekmannahänder. — Den bekante vältalaren Bourdaloue fordrade större ärebetygelser för presten än för jungfru Maria, ty i hennes sköte har Gud blott en gång blifvit kött; i prestens händer blir han det deremot dagligen, så ofta som messan läses.

lerna förstummas, all magi och trolldom hämmas.“ De kyrkliga amuletterna äro af mångfaldigt slag: Marie-medaljer, vigda bilder och framför allt så kallade Guds-lamm⁹⁾ (agnus-dei), hvilkas förfärdigande och försäljande en påflig bulla af år 1471 förbehåller åt romerska kyrkans eget öfverhufvud. Om dessa saker inbringa ofantliga penningssummor åt presterskapet, så besitta de ock en stor kraft: de skydda mot eld- och vattenfaror, storm och hagel, sjukdom och hexeri¹⁰⁾. Jemte amuletterna äro de s. k. påfliga konceptionssedlarne, som karmelitermunkar till billigt pris försälja, af mångsidig nytta. Konceptionssedeln, gjord af invigdt papper, läker, om han nedsväljes, naturliga och öfvernaturliga sjukdomar; lagd i en vagga, skyddar han barnet mot hexeri; nedgräfd i hörnet af en åker, är denne betryggad mot oväder och skadedjur.

⁹⁾ Den äldsta kristna konsten, i hvilken antikens döende ande ännu förspörjes, framställde Jesus såsom en herde-ungling med ett lamm i sin famn. Blott med vemod kunde mången vända sig bort från olympens strålande värld till det nya kristna idealet, och då så måste ske, ville man gerna på den nye „puer redemptor“ öfverflytta den förre ynglingen-försonarens, Dionysos Zagreus', milda skönhet. I de hymner man ännu eger af Synesius, som i en person förenade biskopen samt den skönhets- och vishetsträngtande hellenen (för en del af våra läsare säkerligen bekant genom Kingsleys roman Hypatia) bildar detta vemod en märkvärdig samklang med den kristna andakten. Med den antika världens undergång upphörde en sådan längtan tillika med förmågan att tillfredsställa henne. Djursymbolen erhöi derefter en mer framstående plats. Försinnligade fenicier och kananeer sin Gud såsom den kraftige tjuren, framställde de kristne sin i gestalten af det tåliga lammet. Konciliet i Konstantinopel år 692 stadfäste lamm-symbolen. Såsom Aaron en gyllene kalf lät påfven Sergius III förfärdiga ett lamm af guld och elfenben. Puritaner, som uppreste sig deremot, behandlades som oroliga hufvuden och kattare. På Karl den stores tid klagade en af dem, biskop Claudius af Turin, från hvilken valdenserna leda sina anor: „Isti perversorum dogmatum auctores agnos vivos volunt vorare et in pariete pictos adorare.“

¹⁰⁾ Påfven Urban Vitus förärade byzantinske kejsaren ett Guds-lamm. En bifogad skrifvelse skildrade dess underbara kraft i följande munklatinska hexametrar:

Balsamus et munda cera eum chrismatis unda
 Conficiunt agnum, quod munus do tibi magnum
 Fonte velut natum per mystica sanctificatum.
 Fulgura desursum depellit, et omne malignum
 Peccatum frangit, ut Christi sanguis et angit.
 Prægnans servatur, simul et partus liberatur.
 Dona refert dignis, virtutem destruit ignis.
 Portatus munde de fluctibus eripit undæ.

Konceptionssedlar instoppas under trösklarne till manbyggnader och uthus, fästes vid smörfat och öltunnor, allt för att skydda mot trolldom. De förfärdigades af munkarne efter fastställt formulär, hvilket såsom karakteristiskt och jämförelsevis kort förtjenar meddelas:

„Jag besvärjer dig, papper (eller pergament), du som tjenar till mensklighetens nytta, till upptecknande af Guds storverk och heliga lagar, såsom ock enligt gudomlig förordning äktenskapskontraktet mellan Tobias och Sara på dig gjordes, i det skriften säger: de togo ett papper och upptecknade äktenskapet. Genom dig, papper, har ock förmedelst engeln djefvulen blifvit besegrad. Jag besvärjer dig vid Gud, verlds-alltets herre, vid fadren (korstecken!), sonen (korstecken!) och den helige ande (korstecken!) som utbreder himmelen som en fäll, på hvilken han likasom med himmelska bokstäfver låter förtälja sin herrlighet. Välsigna (korstecken!) o Gud, helga (korstecken!) detta papper till att förstöra djefvulens verk!

Den som bär på sig detta med heliga ord beskrifna papper eller fäster det vid ett hus skall vara från Satans hemsökelser befriad genom honom, som skall komma till att döma lefvande och döda.

Låtom oss bedja:

Starke mäktige Gud, hämdens Gud, våra fäders Gud, som genom Moses och profeterna uppenbarat det gamla förbundets skrifter såsom lika många din godhets hemligheter, samt genom dina apostlar och evangelister låtit skrifva din sons testamente, välsigna (korstecken!) och helga (korstecken!) detta papper, så att din barmhertighet må förnimmas på enhvar, som bär hos sig detta heliga ting och dessa heliga bokstäfver, samt alla djufvulens förföljelser mot honom och alla det djefvulska hexeriets stormar må tillintetgöras genom Kristus vår herre. Amen.

(Papperet bestänkes med vigvatten).“

Till amuletterna och konceptionssedlarne sälla sig i kyrkans rustkammare de undergörande relikerna och helgonbilderna. Gud i sin nåd har fogat, att kyrkan ej af brist på vapen skall uppgifva kampen mot det ondas rike. Hennes skydds- och anfällsmedel äro af mångfaldigaste slag. Hennes stridsmän, presterna, likna riddare, bepansrade från topp till tå, beväpnade med lans, svärd, dolk och morgonstjerna. Nästan hvarje ort eger en skatt af relik, som, förvarad i dess tempel och vid högtidliga tillfällen visad för det andäktiga folket, utgör dess palladium, försvårar, om icke hindrar, fiendtliga krigsskarors anfall, mildrar, om icke förekommer,

farsoters härjningar. Ej allenast de kroppsliga lemningarne af martyrer och helgon, utan hvarje sak, som de i lifstiden berört, ja daggdropparne på deras grafvar äro för djeflarne en fasa, för de troende medel till andlig och kroppslig uppriktelse. Helgonbildernas undergörande egenskaper förtäljas af hundra legender. På Guds föranstaltande består emellan dem och personerna, som de föreställa, ett mystiskt, aldrig afbrutet samband, på hvilket S:t Hieronymus kastar en viss belysning, då han mot Vigilantius, som i sin blindhet motsatte sig helgonens dyrkan, utbrister: „Du vågar föreskrifva Gud lagar! Du dristar pålägga apostlarne bojar, så att de ända till domens dag skola förvaras i sitt fängsel och ej vara med Herren, då det likväl om dem är skrivet, att de skola vara med Herren hvart de gå! Om lammet är allestädes, måste man fördenskull tro, att de som äro med lammet, också äro allestädes. Om djefvulen och demonerna ströfva kring verlden och genom sin allt för stora snabbhet äro närvarande öfverallt, skulle då martyrerne, efter utgjutande af sitt blod, förblifva inneslutna i sina kistor och ej förmå gå derur!“

Likasom ålderdomen och döden äro följder af syndafallet, så äro de flesta sjukdomar verkningar af den magt, som Guds öfver det kroppsliga uttalade förbannelse förlänat djefvulen, men äfven de öfriga, som man med rätt eller orätt benämner naturliga, botas vissast genom åkallandet af Guds hjälp. Fördenskull är medlarinnan mellan Gud och menniskor, kyrkan, genom sina tjenare den enda säkra och enda egentligen berättigade läkarinnan. [„Operatia sanandi est in ecclesia per verba, ritus, exorcismos, aquam, salem, herbas, idque nedum contra diabolos et effectus magicos, sed et morbos omnes“]. Presten botar å kyrkans vägnar och i Guds namn medelst bön, handpåläggning, besvärjelse, relikier och invigda naturliga medel, särdeles vatten, salt och olja. Härunder handlar presten såsom det synliga ombudet för en osynlig högre läkare, nämligen det helgon, som af Gud förordnats att vara sjukdomens „nödhjelpare.“ Hvarje plåga har nämligen sin nödhjelpare i helgonens leder: S:t Valentin botar fallandesot,

S:t Gervasius rheumatiska lidanden i arm och ben, S:t Michael de Sanatis kräfte och bölder, S:t Judas hosta, S:t Ovidius döfhet, S:t Sebastian smittsam feber och giftiga bett, S:ta Apollonia tandvärk, S:ta Clara och S:ta Lucia rinnande ögon o. s. v. Legenderna förtälja förvånande ting om S:t Damianus, S:t Patricius, S:t Hubertus såsom läkare. Den förfärliga vattuskräcken har i den sistnämnde funnit sin besegrare. Uti det efter honom benämnda klostret i Luxembourg botades under många århundraden efter hans död vattuskräcken på det sätt, att den bitne, medan gudstjensten förrättades, infördes i kyrkan och knäböjande fick ett hår af hans mantel intryckt uti en för detta ändamål gjord rispa i pannhuden. Till deras bästa, som bodde fjerran från klostret, invigdes och såldes „Hubertus-remmar“ och „Hubertus-nycklar,“ som glödgade lades på såret¹¹⁾. Liknande läkesätt kunna anföras i hundratal.

Bland alla sjukdomar eger „besattheten“ den märkvärdigaste platsen i kyrkans häfder och kräfver såsom läkemedel de aldra mäktigaste besvärjelser. Den kyrkliga pathologien förklarar, att i denna sjukdom är djefvulen uppenbar, medan han i de andra är dold. Besvärjaren, som skall utdrifva honom, infinner sig i full presterlig ornat; rökverk och helgade vaxljus tändas; alla föremål i den besattes grannskap bestänkas med vigvatten; luften omkring honom renas medelst uttalandet af vissa formler; derefter följa ifriga böner och slutligen den förbittrade, mærg och ben isande kampen mellan demonen, som krampaktigt förvrider sitt offers lemmar och genom dess mun utstöter gräsliga hädelser, samt presten, som använder allt kraftigare besvärjelseformler, allt förfärligare förbannelser, tills segern slutligen blir hans.

Den verldsliga läkekonsten — det vill säga den, som förtror sig till s. k. naturliga medel — måste, såsom temligen

¹¹⁾ Ännu år 1784 utkom en förordning af kurfursten Karl Theoder af Pfalz, som, hänvisande till S:t Huberti underkraft, förbjöd användandet af „verldsliga“ läkemedel mot bett af galna hundar.

obehöflig, ja strängt taget behäftad med kätteri, också vara föraktad. Att skära i döda kroppar, för att ransaka den menskliga organismens sammansättning, är förvetenhet; ja man kan med skäl fråga, om det icke innebär ett förakt för läran om den kroppsliga uppståndelsen på yttersta dagen. Längre var ock den världsliga läkekonsten öfverlemnad åt de otrogne judarne. Men sedan furstar och rike män, klenetroget fruktande ordets, relikernas och de vigda medelns otillräcklighet, börjat hålla lifmedici, har denna läkekonst blifvit ett indrägligt näringsfång och högskolor under konungsligt beskydd inrättats till hennes förkofran. Så den i Salerno, på hvilken Zions väktare ej utan misstankar blicka. Det är en skola, som uppställer småförnuftiga dietetiska reglor, likasom om dieten skulle skydda mot djefvulens anfäktelser! Den grekiske hedningen Hippokrates, som länge kringvandrade med judar och araber, har inom hennes murar ändtligen funnit en fast bostad — Hippokrates, som om sjelfva besattheten (morbus sacer) vågat påstå, att hon „ingalunda är gudomligare, ingalunda mer demonisk än andra sjukdomar!“ Då läraren är sådan, huru skola då lärjungarne arta sig! Kyrkan vill väl icke förbjuda den världsliga läkekonsten, eftersom denna dock möjligen gör någon nytta vid yttre åkommor och i pesttider; men håller sträng uppsigt öfver hennes idkares renlärighet och har på åtskilliga koncilier (det i Rheims 1131, det andra lateranska 1139 och det i Tours 1163) granneliga förbjudit sina egna tjenare att med denna misstänkta konst sig befatta. Erfarenheten har emellertid lärt att icke öfverdrifva de faror, som hon medför. De världslige läkarne måste nämligen alltsom oftast medgifva, att den eller den sjukdomen härleder sig från hexeri, således från en öfvernaturlig orsak. Belackare torde vilja säga, att en slik förklaring är dem beqvämare än att på naturlig väg efterforska sjukdomens orsaker och mindre påkostande än att erkänna sin okunnighet, men vare härmed huru som helst: medgifvandet innebär ett erkännande af kyrkans öfvernaturliga åskådningssätt och må derfor snarare anbefallas än bespottas.

Det är, säger Thomas af Aquino, en trosartikel, att djeflarne kunna åstadkomma vind, storm och eldregn från himmelen. Luftkretsen utgör en tummelplats för kampen mellan englarne och demonerna; de sednare verka outtröttligt till människans skada, likasom de förre till hennes gagn, och följden är denna ostadighet i väderleken, som städse hotar tillintetgöra landtmannens hopp. Och då Lucifer kan öfverdraga äfven på människor — på trollkarlar och hexor — förmågan att med regn, hagel och ljungeld förderfva fälten, vinbergen och människornas boningar, hvad under då att kyrkan, hon som är mensklighetens skyddsanstalt mot djefvulen och fått till uppgift att bekämpa honom, måste äfven i detta hänseende vara honom en motvigt och ur sina gudomliga krafters skattkammare uppsöka och använda medel lämpliga att omintetgöra hans atmosfäriska illbragder? Till dessa medel höra kyrkklockorna, förutsatt att de undfått ordentlig invigning och dop. De mot höjden uppstigande tempeltornen, kring hvilka människornas låga bostäder samla sig, äro, då deras klockor ljuda, att likna vid hönan, som öfver sina kycklingar utbreder skyddande vingar, ty den vigda malmens toner bortjaga demonerna, samt afvända åska och storm („Vivos voco, mortuos plango, *sulphura frango*,” en vanlig inskrift på kyrkklockor). Landtmän, som önska särskildt skydd af kyrkan för sin gröda, betala till henne välsignelsekornet. Under svår torka hålla presterna förböner och anställa regnprocessioner, vid hvilka bilder af jungfru Maria och helgon kringbäras, fälten besprängas med vigvatten och väderleksbönen sjunges¹²⁾. Hemsökas åkrarne af skadedjur, vet kyrkan medel äfven mot dem. Hon befäller dem i Guds namn draga sina färde, och lyda de icke, anställs en ordentlig rättegång,

¹²⁾ År 1240 hölls i Lüttich en stor regnprocession. Tre gånger upprepad, förblef den utan verkan, „emedan man vid anropandet af alla helgon hade förgätit Guds moder.“ I ny procession sjöngs nu „salve regina,” och „regnet nedstörtade med sådan häftighet, att tåget måste skingra sig.“

Ett sätt, som presterskapet någon gång begagnade för att göra oväder var att föra en åsna framför kyrkdörren, hänga litanian om hennes hals och stoppa en hostia i hennes mun, samt derefter begrafva djuret lefvande.

som slutar med deras exemplariska bestraffning, ither att kyrkan bannlyser dem. Sådane rättegångar äro under medeltiden ganska vanliga. Ett par exempel på dem må anföras.

År 1479 anstälde ollonborrharn förhärjningar i nejden af Bern. Sedan stadens myndigheter mot denna landsplåga begärt hjälp af biskopen i Lausanne, hr Benoit de Montferrand, beslöt sig denne för att till ollonborrharn utfärda ett förvisningsbref, som högtidligen i folkets närvaro upplästes af en prest å kyrkogården i Bern. „Du oförnuftiga ofullkomliga kreatur, du ollonborre,“ så började brefvet, „du, hvars släkt aldrig varit i Noaks ark! I namn af min nådiga herre och biskop i Lausanne, i kraft af den högtlofvade treenigheten, genom frälsaren Jesu Kristi förtjenst och på grund af den lydriad J ären den heliga kyrkan skyldige bjuder jag eder, ollonborrharn, alla i allmänhet och hvar och en i synnerhet, att vika från alla orter, på hvilka vexer och uppspirar näring för menniskor och boskap.“ Brefvet slutar med en kallelse till skadedjuren att, såvida de ej dessförinnan försvunnit, på sjette dagen kl. 1 e. m. inställa sig och stånda till ansvar å Wivelsburg inför den nådiga herrens af Lausanne domstol. Det upplästes likaledes från predikostolen, medan församlingen knäböjde, „bedjande trenne pater noster och trenne ave Maria.“ Anstalter träffades på förhand för en rättegång med iakttagande af alla laga former. Dit hörde naturligtvis, att de anklagade skulle hafva en sakförare. Men då ingen af advokaterna i Bern ville åtaga sig ollonborrharnes kinkiga sak, fann biskopen på det rådet att ur helvetet uppbesvärja skuggan af en några år förut affiden illa känd sakförare vid namn Perrodet och ålägga denne att föra skadedjurens talan med samma flit som Perrodet i lifstiden ådagalagt uti så mången rättegång till det dåligas försvar. Oaktadt förnyade kallelser behagade dock Perrodet lika litet som hans klienter inställa sig. Efter utlupen fatalietid och undanrödmandet af åtskilliga tvifvel beträffande formen afkunnade biskopliga domstolen ändtligen sitt utslag, som lydde på bannlysning i den heliga treenighetens namn „öfver eder, förbannade ohyra, som kallas

ollonberrar och ej ens kan räknas till djuren.“ Regeringen befallde underlydande myndigheter att noga inberätta om den goda verkan som af bannlysningens domen förspörjas måste; „men,“ klagar en krönika från den tiden, „någon verkan förspordes icke och detta för våra synders skull.“

Emedan uraktlåtenheten af laga former beröfvar en dom dess magiska såväl som dess rättsliga kraft, iakttog man vid de ofta förekommande rättegångarne mot ollonberrar, gräs-hoppor, kålmaskar, åkerråttor och andra skadedjur den ängsligaste noggrannhet i detta hänseende. Af öfverpresidenten uti parlamentet i Provence, den lärde Bartholomeus Chassanæus (född 1480), besitter man ännu ett vidlyftigt och klyftigt betänkande, i hvilket pröfvas om och huruledes dylika djur skola kallas inför rätta; om de böra inställa sig sjelfva eller genom ombud; om de lyda under andligt eller verldsligt forum, samt om bannlysningstraffet kan på dem tillämpas. Med många skäl styrker han, att de egentligen höra under andlig domstol och kunna underkastas bannlysning. Dock förblef frågan om forum öppen, och en rättegång mot åkerråttorna, hvilken fördes åren 1519—1520 i Tyrolen, visar bland andra, att verldslig domstol stundom ansåg sig befogad att afgöra sådane mål. Inför hr Wilhelm af Hasslingen, domare i Glurns och Mals (Ober-Inn-dalen), anmälde sig å socknen Stilfs vägnar landtmannen Simon Fliss såsom käreande mot de åkerråttor, som i nämnda socken anställde svår skada å fälten. På denna anmälan insatte domstolen Hans Grinebner, borgare i Glurns, till sakförare åt de anklagade och försåg honom i vittnens närvaro med det för detta kall erforderliga inseglet. Derefter valde käranden för socknens räkning en sakförare i Schwarz Minigs person, samt begärde och erhöll domstolens insegel åt honom i denna egenskap. På rättegångsdagen, som var utsatt till Onsdagen efter S:t Philippi och S:t Jacobi apostelns dag, förhördes många vittnen, som bekräftade, att åkerråttorna svår förödelse förorsakat, och Schwarz Minig inlemnade sitt slutpåstående, som yrkade, att skadedjuren utan dröjsmål och omständigheter måtte åläggas aflägsna sig, emedan innevånarne

i Stilfs annars icke skulle förmå betala årsräntan till sitt höga herrskap. Grinebner, rättornas försvarare, ville och kunde icke jäfva vittnesmålen, men lade domstolen likväl på hjertat, att hans klienter „sutte i en viss häfd och nyttjanderätt, hvilken svårligen kunde dem fränkännas;“ vore domstolen härutinnan af annan mening och ansåge tillståndigt att vråka dem, hoppades han, Grinebner, dock, att „man måtte bevilja dem annan ort att derpå lifnära sig; dessutom bör vid deras aftåg beviljas dem fritt säkert skyddsfölje mot deras fiender, vare sig hund, katt eller andra deras fiender; också hoppades han, att om några af rättorna vore hafvande, tid måtte beviljas dem att föda och derefter med sin lifsfrukt i trygghet aftåga.“ Utslaget fick följande lydelse: „På klagan och svar, på tal och gensägelse och på inhemtad kunskap och allt hvad till rätt hörer är med dom och rätt beslutadt, att de skadliga djur, som kallas åkerrättor, skola inom 14 dagar efter detta utslags afkunnande utrymma, bortdraga och för eviga tider förblifva fjerran från Stilfs-boarnes åkrar och ängar; men om ett eller flera af djuren äro hafvande eller för ungdoms skull ej kunna följa med, desamma skola under ytterligare 14 dagar åtnjuta skydd och säkerhet af hvar och en, samt efter dessa 14 dagar aftåga.“

Om besvärjelsens, likasom bönens, omätliga kraft kan man få en aning, då man betänker, att i dem samverka den i ordet uttryckta viljans och begreppets inflytelse med sjelfva ordets kraft såsom ren form. Ty det materiella ordet, det med örat uppfångade ljudet, formuläret såsom sådant, utöfvar en magisk verkan, utan att man behöfver känna dess betydelse. Massan af folket med dess okunnighet i kyrkans och lärdomens officiella språk, skulle vara illa lottad, om de „pater noster,“ de „ave Maria,“ som hon med minnet inhemtat, fast ej med tanken fattat, fördenskull vore utan andligt värde — om den latinska messa, hvars ljud församlingen med andakt uppfångar, saknade en uppbyggande och helgande förmåga därför att hon icke begripes. Kyrkans vid olika tillfällen och för olika ändamål uppställda formulärer äro af detta

skäl högligen viktiga och att noggrannt iakttaga¹³⁾. Ett enda bevis på deras outransakliga kraft må här anföras. År 1532 framförde djefvulen på himlahvalfvet en stor komet, som hotade jorden med torcka och pest; men påfven bannlyste högtidligt det hemska järtecknet — och se! efter någon tids förlopp var det försvunnet, sedan det dygn efter dygn sammankrumpit och minskats på grund af förbannelsens kraft. Hvad ett heligt ord, blott i sin egenskap af ljud (flatus vocis) förmår, antyder legenden om den tame staren, som ur hökens klor räddades, när dödsångsten afpressade honom ett inlärdt „Ave Maria“.

På ordets kraft hvilar kyrkans bruk att inviga bröd, vin, olja, salt, vaxljus, vatten, klockor, ängar, åkrar, byggnader, fanor och vapen. „Af sådant missbruk, sådan vidskepelse och djefvulskonst har prestväldet i påfvedömet varit uppfyllt“ — så klagar en gammal protestantisk theolog, som hade öga

¹³⁾ Särdeles rik var Medeltidskyrkan på förbannelse-formulärer af rysligt slag, vittnande om en oerhörd förvildning i känslor och tänkesätt. Ett enda prof på dessa formulärer är mer än tillräckligt; det bifogas här:

„Genom Guds, den allsmäktige fadrens och sonens och helige andens magt, kraft och välde och i den heliga jungfruns, vår herre Jesu Kristi moders namn, i kraft af de heliga englarne, erkeenglarne, S:t Michael, S:t Johannes döparen, i namn af den helige aposteln Petrus och alla apostlar, i namn af den helige Stefan och alla heliga martyrer, och S:t Adelgunda och alle heliga jungfrur, äfvensom alla helgon i himmelen och på jorden, hvilka kraft är gifven att binda och lösa — fördöma, förbanna och från moderkyrkan utesluta vi genom förbannelsens band o. s. v. o. s. v. Deras barn måste blifva fader- och moderlösa; förbannade vare de på fältet; förbannade på åkern, i staden, i skogen, i sina hus och lador, i bädden, i kammaren, på rådhuset, i byn, till lands och vatten, förbannade vare de i kyrkan, på kyrkogården, i tingshuset, på torget och i kriget; de må tala, sofva, vaka, äta eller dricka, de må gå eller stå eller göra hvad de vilja, förbannade vare de till kropp och själ, till förnuft och alla sinnen, förbannad vare deras lifsfrukt, förbannad frukten af deras jord, förbannade vare alla deras lemnar, hufvudet, näsan, munnen, tänderna, strupen, ögonen och ögonbrynen, hjernan, svalget, tungan, bröstet, hjertat, lungan, lefvern, ben och armar, hud och hår; allt hvad hos dem är lefvande och rörligt från hufvudet till fotabjället måste vara förbannadt o. s. v. o. s. v. Dig Lucifer och hela ditt anhang besvärjer jag vid fadren, sonen och den helige ande, vid Kristi människoblifning och börd, jag besvärjer dig med alla helgons kraft och dygd, att du aldrig får lemna dem i ro, hvarken natt eller dag, tills du bragt dem i förderf, förderfvat dem i vatten eller fört dem till galgen eller låtit vilda djur sönderrifva dem eller fiender skära strupen af dem eller förderfvat dem i eld o. s. v. o. s. v.“

för det plus af magi, hvilket katolska kyrkan eger framför den lutherska, men var blind för den gemensamma rikedommen — „och fördenskull har slikt äfven bland gemene man kommit i svang. Hvad var i messan det förnämsta, om icke den trolska välsignelsen, då presten uttalade de fem orden eller åtta stafvelserna „Hoc est corpus meum“ [„detta är min lekamen“] öfver brödet, andades på det, gjorde tre korstucken öfver det och menade, att dermed blefve brödet till Kristi lekamen. På samma sätt förvandlade han vinet i kalken till Kristi blod, fastän åt ord och stafvelser sådan magt ej är gifven. Han band den helige ande i vigvattnet, i saltet, oljan, vaxet, örterna, i sten, trä och jord, då han invigde kyrkor, altaren, kyrkogårdar, välsignade kött, ägg, o. s. v., om påskafteon vigde elden, att han ej skulle göra någon skada (ehuru jag, Gud hjelpe mig, fått erfara, att vår by brann upp rubb och stubb fem dagar efter en dylik vigung), döpte och helgade klockor, att deras klang skulle fördrifva onda andar, stilla oväder o. s. v. o. s. v.“

Klosterväsendet är att betrakta såsom kyrkans befästningssystem till skydd för det af henne från djefvulen eröfrade området. Likasom mongolerna, när de inbröto i Europa, funno oräkneliga bergtoppar krönta af fasta riddarborgar, hvilkas sjelfva mängd afskräckte från belägringsförsök, så finner djefvulen med hans härskaror den kristna verlden likasom öfversållad af andliga fästen, som hvart och ett inneslutar en arsenal med väldiga försvars- och anfallsmedel. Hvarje kloster har sin hexpater som försäljer agnus-dei, konceptionssedlar, hexrökelse, salt och vaxljus, som invigts på Marie reningsdag, palmer, som helgats på palmsöndagen, blommor, som på Marie himmelfärdsdag bestänkts med vigvatten, och mångfaldiga andra medel, hörande till kyrkans stora magiska apparat.

Just emedan denna är så rikhaltig, borde man vänta, att folket skulle finna sig med densamma tillfredsstäldt och icke söka andra räddningsmedel än dem som här städse äro till hands. Men tyvärr frodas jemte kyrkans heliga magi en diabolisk folkmagi, med hvilken Satan drager de oförsigtige,

förvetne och klentrogne till sig. Äfven många prester besmitta sig med den sednare, och högljudt klagar den helige Bonifacius, likasom efter honom många påfvar och kyrkliga skriftställare, att det lägre klereciet kokar kärleksdrycker och idkar spådomskonst, derunder brukande kyrkans heliga saker, såsom t. ex. hostian, till att förstärka kraften hos de diaboliska trollmedlen.

Då kyrkan sträfvar att bringa alla lifvets förhållanden i harmoni med sitt åskådningssätt, följer af sig sjelft, att hon trycker sin pregel äfven på rättsväsendet. Guds-domarne (ordalierna), som hon förefunnit hos ett och annat af de omvända folken, passa fullkomligt in i hennes system; hon upp-tager dem fördenskull såsom hvilande på en riktig tanke¹⁴⁾, gör dem, hvad de förut icke voro, till allmänt bruk, samt lemnar noggranna föreskrifter om de böner, sånger, besvär-jelser och messor, hvarmed de böra beledsagas. När en misstänkt person skall underkastas t. ex. vattenproftet, förer presten honom till kyrkan och låter honom knäböjande uttala trenne formler, i hvilka Gud anropas om beskydd. Derefter följa messa och nattvard; när den anklagade emottager det heliga brödet, säger presten: „denna vår Herres lekamen vare dig i dag till prof.“ Man begifver sig nu i högtidlig proces-sion med kors och evangelium till stället, der profvet skall anställas. Presten besvärjer vattnet, utdrifver de onda demonerna ur detta element och befaller det att visa sig som ett lydigt Guds kreatur till oskuldens eller brottslighetens uppda-gande. Den anklagade iföres rena kläder, kysser korset och evangeliet, beder Fader vår och signar sig med korstecknet. Derefter hålles hans hand i sjudande vatten [vid det heta vattenproftet] eller kastas han med bakbundna händer och ett rep om lifvet i en ström. Om han då icke sjunker, är hans brottslighet bevisad. Eldproftet består uti att gå öfver glö-dande kol eller bära glödande jern eller att, iklädd en med vax genomdränkt skjorta, dragas genom lågor. Medelst eld-

¹⁴⁾ Man fann i Num. 5, 12 ff äfven en biblisk grund för ordalierna.

profvet undersökes stundom äfven relikernas äkthet. När år 1010 några från Jerusalem återkomna munkar uppvisade den handduk, hvarmed Jesus torkat lärjungarnes fötter, yppades åtskilliga tvifvel om relikens äkthet, men denna blef genom ifrågavarande prof bevisad. — Till de oftast förekommande ordalierna hör tvekampen.

Åkallad af kyrkans tjenare håller Gud sin skyddande hand öfver oskulden. Hvarje tvifvel härom är en till atheism gränsande klenmodighet. Denna tanke ligger till grund ej blott för de särskilda slagen af ordalier, utan ock för den under kyrkans auspicijer sig alltmer utbredande och förskärande tortyren, som besparar ransakningsdomaren mycket besvär och förer till målet säkrare än den mödosamma och ändock nästan aldrig full visshet förlänande sammanställningen af indicier. Sadrach, Mesach och Abednego förnummo i den brinnande ugnen ingen smärta. Gud gifver den på tortyrbänken lagda oskulden om icke känslolöshet mot plågorna, så dock förmåga att uthärda dem. Men djefvulen kan äfven i viss mån skydda de sina. I fråga om kättare och hexor är det fördenskull nödvändigt att tillgripa de kraftigaste pino-medel: att, om man så får säga, till sista droppan uttömma den qvalens källa, som människans nervsystem under konsterna bödlars händer erbjuder. Äro då pinoredskapen på förhand af presten besvurna och helgade, och står han vid den anklagades sida för att med frågor städse afbryta de smärtstillande diaboliska formler, som denne utan tvifvel mumlar inom sig, så har man allt skäl att vänta en uppriktig och tillförlitlig bekännelse, huru än djefvulen spjernar deremot. I „Hexhammaren“ (Malleus Malificarum) firar den kyrkliga och magiska åsigten på juridikens område sin triumf. Detta med påflig sanktion försedda verk innehåller utförliga föreskrifter för ransakningsdomare i hexeriprocesserna. Det är i sjelfva verket en hammare, som krossar hvarhelst han slår ner. Den domare, som noggrannt följer dessa föreskrifter, kan vara trygg för att sjelfve djefvulen ej är i stånd att rädda en anklagad;

endast Gud och hans heliga englar kunna genom ett omedelbart underverk befria en sådan från döden i lågorna¹⁵⁾.

Den som finner en rättsordning betänkelig, hvilken städse vädjar till Guds ingripande, han må besinna, att kyrkans historia, dess helgons och tjenares lefnadsöden utgöra en kedja af himmelska underverk. Gud sparar ej på undren, när de erfordras, och kyrkans tjenare innehafva apostlarnes mandat och kraft till att fullgöra sådane.

En annan fråga är, huru man skall skilja de himmelska underverken från de diaboliska. De skarpsinnigaste skolasters försök att uppställa en regel mot förblandningen af de begge slagen hafva misslyckats. De förete sig under enahanda former, och äfven deras moraliska halt lemnar betraktaren i ovisshet, enär djefvulen kan omskapa sig till och handla såsom en ljusets engel. Förnuftet måste erkänna sin oförmåga äfven i detta spörsmål och förtro sig åt den i kyrkan, särdeles i hennes öfverhufvud, verksamme helige ande. Den gudomliga ingifvelsens och sanningens kraft, som på pingstdagen göt sig ned öfver apostlarnes hufvuden, har från Petrus, Roms förste biskop, medelst handpåläggningsen, lik en magnetisk ström, fortplantats på hans efterträdare och meddelar sig i viss mån, medelst prestordinationens sakrament, åt hvarje lem i kyrkans hierarki.

Den öfverblick, som ofvan lemnats af kyrkans magi, torde behöfva fullständiggöras, men icke på den långa väg, som skulle ligga oss öppen uti en fortsatt skildring af kyrkliga åsigter och bruk, utan genom framhållandet af en kort kärnsats: *hvarje symbol, hvarje yttre handling och tecken, hvilken man tillägger en själfständig kraft till helgelse och en omedelbar moralisk inverkan, är magi.* Må den protestantiske läsare, för hvilken vi här skriva,

¹⁵⁾ I en kommande artikel, som behandlar folkmagien och hexeriprocesserna, skall närmare redogöras för „Hexhammarens“ innehåll.

Kulturhistorien borde ej förgäta denna bok, som är den kyrkliga dualismens mognaste frukt och klart ådagalägger de slutsatser, till hvilka han måste komma.

med denna sats pröfva i hvilken mån reformationen, som vill återgifva den inre myndigheten — den enskildes förnuft och samvete — dess rätt, ännu har lyckats i sin uppgift. Luther och Calvin angrepo många magiska bruk, de klippte många grenar af dualismens träd, men läto den ännu lefnadsfriska stammen stå. Men ett dualistiskt religionssystem måste på grund af sin egen oförnuftiga verldsåskådning förr eller sednare ånyo antasta den inre myndigheten och göra sig sjelft till en allenagällande yttre; det måste ovilkorligen urarta till en statuarisk fetischtjenst eller falla för en fullständigt monistisk reformation. Vår tid är en brytningstid mellan dessa krafter. Å ena sidan sväfvat djefvulstron, predikad från tusen talarestolar för den stora massan, som ett Damoklesvärd öfver civilisationens hufvud; å den andra utbreda filosofien och naturvetenskapen en rationel och monistisk verldsåskådning till en allt större krets. För den, som vill intaga sin plats i denna högvigtiga kamp, må vi till slut upprepa dessa ord af den ädle Bunsen¹⁶⁾: „Hvarhelst i religion eller stat eller civilisation, i konst eller vetenskap, det inre utbildar sig kraftigare, det andliga eftersträfvat, vare sig med större eller mindre ombildning af det bestående, der måste vara framsteg, ty ur det inre kommer lifvet till det yttre, ur medelpunkten till omkretsen. Der är alltså vägen, som går till lifvet. Der öppna sig nya andens vägar, och genien lyfter sina vingar med gudomlig säkerhet. Om detta är sannt, måste det motsatta inträda öfverallt, der det yttre blifvit mer och mer framhållet, der tecknet alltmer satts i stället för väsendet, symbolen och det yttre verket för den inre handlingen och samvetet, der den glatta formen tagits för innehållet, den yttre enformigheten för lefnadsenheten, skenet för sanningen. Der måste alltså förbereda sig en olycksdiger framtid, huru än det närvarande ser ut.“

¹⁶⁾ „Gott in der Geschichte“, III.

Sånger af Béranger.

(Öfversättning af *Seen Tröst.*)

IV. Frankrikes barn. (1817.)

Din ärrbetäckta panna höj med heder,
Du verldens drottning, du mitt fosterland!
Än kan du stolt på barnen blicka neder,
Fastän din fana slets ur deras hand.
När du ej mer fick herrskarspiran bära,
Se'n lyckan ej var tapperhetens vän,
Då sade fienderna än:
Hell, barn af Frankrike, er ära!

Med minskad makt du nöjes, då du bör det,
Och triumferar under motgång så.
Du falla kan, men blott som blixten gör det,
Att ljunga strax igen ur molnig vrå.
Rhen, som ej mer din gräns får flyta nära,
Sin saknad tolkar under böljors dån
Och brusar invid stranden grön:
Hell, barn af Frankrike, er ära!

Att plåna ut från dina slätter spåren,
Som lemnats af barbarerna från Don,
När gaf han sig en sådan möda, våren?
Som guld hvart fält ju skimrar långtifrån!
De sköna konsterna dig tröst beskära
För skatter, som beröfvats dig en dag,*)
Och rista in i gyllne drag:
Hell, barn af Frankrike, er ära!

*) Syftar på Musei plundring af de allierade.

Historiens stolta vittnesbörd besinna:
 Du forntidsfolk i intet eftergaf,
 Och vill ett nyare din storhet hinna,
 Det dignar för en hundradel deraf.
 Britannias guld, som kungarne begära
 Till folkets lön, ej tynger vågskåln ner,
 Ty häfden detta utslag ger:
 Hell, barn af Frankrike, er ära!

Den Gud, som låghet skyr i slott och koja,
 Vill se den fri — för alltid fri — din bygd.
 Låt icke nöjet smidas till din boja,
 Men njut det visligt uti frihets skygd.
 Fäll svärd och spjut, att ljusets fackla bära
 Till hvarje folk, som trälrar, sänkt i natt,
 Tills världen, frigjord, jublar gladt:
 Hell, barn af Frankrike, er ära!

O ja, du världens drottning, lyft din panna!
 Än löna lagrar mången din bedrift,
 Och alla åldrar skola rörde stanna
 Vid palmerna kring dina ädles grift.
 En främling skall — jag förs det hoppet nära —
 Vid minnet af min fosterländska sång
 Förkunna på min graf engång:
 Hell, barn af Frankrike, er ära!

V. Folkets minnen.

Man skall tala om hans ära,
 Hvar en halmtäckt hydda står;
 Folket skall i femti år
 Inga andra häfder lära.
 Omkring härden mången qväll
 Skola bygdens barn sig samla,
 Säger: „Mormor, ack var snäll
 „Och förtälj om tider gamla!
 „Ondt, det sägs, han vållat har,
 „Men han än är kär för landet!
 „Så kär för landet!
 „Tala, mormor, du som kan det,
 Tala, om hans dar!“

Barn, det nu är längesedan.
 Nyss min bröllopsdag gått om,
 Då han hit till bygden kom;
 I en stab af kungar red han.
 Upp jag klängde på en ås
 För att titta öfver skaran:
 Lilla hatten, det förstås,
 Och grå öfverrocken bar han.
 Tänk, han sa' God dag! till mig —
 Ni kan tro jag blef förfärad,
 Blef djupt förfärad!
 „Mormor, kors hvad du blef ärad:
 „Han har talt till dig!“

Nästa år i hufvudstaden
 Ater honom se jag fick:
 Upp till Nôtre-Dame han gick,
 Han och hofvet, hela raden.
 Allt var fröjd, och allt var prakt,
 Idel guldbesmida kläder!
 Solen sken, och folket sagt:
 Alltid har han vackert väder!
 Glädjen lifvade hans drag:
 Han en son i famn fick trycka,
 I famn fick trycka.
 „Mormor, hvilken dag af lycka!
 „Hvilken herrlig dag!“

Då vårt stackars land af fräcka
 Främlingsskaror blef belagdt,
 Var han ensam landets vakt,
 Och för allt han tycktes räcka.
 Sent en afton händt det har,
 Att på dörrn jag bulta hörde;
 Jag lät upp — han sjelf det var,
 Några få han med sig förde.
 Och han satte sig just der,
 Sade: hvad med blod har flutit,
 Ack ja, har flutit!
 „Mormor, han då här har sutit!
 „Han då sutit här!“

Raskt, då han sig hungrig sade,
 Fram jag ställde vin och bröd.
 Sedan han vid brasans glöd
 Torkat rocken, han sig lade.
 Då han for, han såg jag gret,
 Smålog mildt: var utan fruktan!
 Vid Paris — var viss på det! —
 Fienden skall få sin tuktan.
 Glaset, som han från sig satt,
 Är jag stolt att än bevara,
 Att än bevara.
 „Mormor, få vi se det rara!
 „Få vi se din skatt!“

Gerna — — — Mot sin ofärd drog han.
 Hjelten, som en påfve krönt,
 Fall och fångenskap har rönt.
 På en ödslig klippa dog han.
 Ingen till att börja med
 Trott han lyktat re'n sin bana:
 „Som en blixtn han skall slå ned,
 „Der hans ovän minst kan ana!“
 Men då allt bekräftat sig,
 Gjorde det mig bitter smärta,
 Ja, bitter smärta — — —
 „Mormor, signe Gud ditt hjerta!
 „Han belöne dig!“

VI. De båda Grenadiererna.

Första Grenadieren:

Uppå vår post jag tror man oss förlåter;
 Hör, slottets klockor midnattstimmen slå!

Andra Grenadieren:

Italien, det sköna, se vi åter:
 I morgon dag vi lemna Fontainebleau!

1:sta G.

Man Elbas sunda luft ju alltid prisar,
Och jag är nöjd med himmelens beslut.

2:dra G.

Men låge Elba ock bland Rysslands isar,
Jag följde gamle krigarn, som tjent ut!

Tillsammans:

Kom, följom gamle krigarn, som tjent ut!

2:dra G.

Det långa återtågets hemska nätter!
Så många fälttågs segerlön förspild!
Jag tror mig se på våra bajonetter
Af Kremlins brand en ljusning, ödsligt vild!
Paris, som någre nedrige förråda!
Att rädda det, knappt öddes ett skott krut,
Och dock vi hade kulor kvar, vi båda!
Kom, följom gamle krigarn, som tjent ut!

1:sta G.

Han abdikerar — lyda ständigt skriken:
Tyd mig det ordet, som jag förr ej hört!
Vill man då ha tillbaka republiken?

2:dra G.

Åhnej, man kungadömet återfört.
Nog fattar jag, att Kejsaren, som kunde
Få hundra kronor uti en minut,
De vunna kronorna åt andra unde.
Kom, följom gamle krigarn, som tjent ut!

1:sta G.

Ser du det sken, som ifrån fenstret faller!
Ett ljus i slottet ännu flämtar matt . . .

2:dra G.

En svunnen storhets smidiga vasaller,
I sina mantlar svepte, fly i natt
Att skocka sig i nya galakläder
Hos den, der makten stannade tillslut,
Och mångla med den döda örnens fjäder —
Kom, följom gamle krigarn, som tjent ut!

1:sta G.

Marskalkarne, som gått ur våra leder,
Jemväl fly bort ifrån den sol som var.

2:dra G.

Vårt blod betalat deras glans och heder;
En lycka är, att något än finns kvar.
Hvad? lofvade ej äran dem att blifva
Så huld en brud i moln af dam och krut?
Och brudens fader så de öfvergifva! —
Kom, följom gamle krigarn, som tjent ut!

1:sta G.

I fem och tjugo år jag stridens banor
Beträdt. Hvad lugnet skulle smaka godt!

2:dra G.

Jag också kunde lemna mina fanor;
Jag mina ärr behöfde visa blott.
Men bågarn krossar ingen man af ära,
För det dess innehåll är tömdt och slut —
Farväl mitt land och alla mina kära!
Kom, följom gamle krigarn, som tjent ut!

Tillsammans:

Kom, följom gamle krigarn, som tjent ut!

VII. Fördömda vår!

Ifrån mitt fenster såg jag till det andra,
Der *hon* var hemma, hela vintern lång.
Vi kände ej, men älskade hvarandra,
I luften kyssar möttes mången gång.
Igenom denna lind, på blad beröfvad,
Vi under dagens lopp bytt blickar se'n . . .
Tack vare våren, nu är linden löfvad.
Fördömda vår, är du nu här igen!

Mot detta löfhvalf strandar all min möda:
Den hulda engeln döljes för min syn.
Förr såg jag henne sparfvarne ge föda,
När på en vinterdag hon strödde gryn.

Se'n dess gaf fogelqvittret vink åt båda,
 Att det var tid för vän att se sin vän.
 Hvad första snön ändå är skön att skåda!
 Fördömda vår, är du nu här igen!

Jag får ej mer se henne öfvergifva
 Den hvilobädd, der nattens ro hon njöt,
 Att, rosig, som Aurora de beskrifva,
 Dra' upp gardin, som dagen uteslöt.
 Jag får ej skåda mer, när skymning tjocknar,
 Min stjärna flämta några stunder än,
 Tilldess hon slumrar in — och lampan slocknar.
 Fördömda vår, är du nu här igen!

O vinter, snart till oss din färd bevinga!
 O med hvad fröjd jag åter höra skall
 Min fönsterruta sakta börja klinga
 Vid de små hvita flingors lätta fall!
 Ditt gamla upptåg gör mig intet nöje,
 O vår, du blommors och zefirers vän!
 Jag ser ej henne dra sin mun till löje —
 Fördömda vår, är du nu här igen!

VIII. Vintervisa.

Redan foglarne ha flytt
 För de barska vinternätter,
 Och kring städer och kring slätter
 Drifvor hopat sig på nytt.
 På min ruta, isomfluten,
 Föds en frostros i minuten;
 Hör, det smäller uti knuten!
 Hunden sig för kölden drar.
 Här är skyndsamhet af nöden:
 Låt oss blåsa lif i glöden!
 Låt oss hålla värmen kvar!

Vandrare, till hemmet gå
 För att härdens trefnad söka!
 Kölden brukar jemt sig öka,
 När som veden sprakar så.
 Dock — jag vet att modig te mig:
 Rosa, pelsbeklädd och klemig,
 Skall en ljufvig fristad ge mig
 Under vinterns kulna dar.
 Men hvad du är kall, min lilla!
 Sätt dig i mitt knä! — Sitt stilla!
 Låt oss hålla värmen qvar?

Vinterdagen bleknar bort.
 Öfver snön styr natt sin kosa.
 Kärleken oss gynnar, Rosa;
 För vår skull är dagen kort.
 Se, en vän och hans väninna!
 Vi bli flera, kan jag finna.
 Dubbelt klar skall glädjen brinna!
 Var välkommet, unga par!
 Kölden flyr för vänskapsflamman:
 Omkring brasan tätt tillsamman,
 Låt oss hålla värmen qvar!

Lampan tändes, och dess sken
 Ysterheten gränser skrifver.
 Rosa oss ett tecken gifver:
 Bordet väntar, dukadt re'n.
 Och nu kommer vännen trägen
 Fram med mången gammal sägen;
 Än om röfvare på vägen,
 Än om troll till ord han tar.
 Punschen ryker snart i bålen,
 Hela laget rundt går skålen:
 Låt oss hålla värmen qvar!

Mörka vinter, kall och rå!
 Du i hvitt naturen kläder.
 Dina bistra nordanväder
 Tysta ej vår sång ändå.

Medan spiselglöden kolar,
 Fantasien nejder målar
 Der en vårlig himmel strålar,
 Och der kärlek hemvist har.
 Till dess åter rosor blomma,
 Låt oss dörrarne tillbomma!
 Låt oss hålla värmen kvar!

IX. Naturen.

Natur, hvad du dock mäktar afla
 Mångskiftande nöjen och qual:
 Visst visar oss verlden en tafla
 Af jemmer och nöd utan tal;
 Men vid sin fot vill skönheten oss finna,
 Men drufvan bjuder oss sin nektargård:
 Rinn, ljufva nektar, småle hulda qvinna,
 Och genast tröstad är vår verld.

Man känner, att syndfulla länder
 Fördränkts af en straffande flod;
 Tänk nu, om ånyo så händer,
 Att arken till räddning blir god!
 Men dufvan syns, en fridsbudbärrinna,
 Regnbågen lyser på de vilsnas färd:
 Rinn, ljufva nektar, småle hulda qvinna,
 Och genast tröstad är vår verld.

Förderfvet har tusende vapen:
 Der skälfter ett Etna med gny
 Och utspyr ur rykande gapen
 Ett helfvete upp emot sky;
 Men jätten längtar snart att hvila finna,
 Åt skakad jord blir åter ro beskärd:
 Rinn, ljufva nektar, småle hulda qvinna,
 Och genast tröstad är vår verld.

Hvad mängd af ej anade faror!
 Se gamen från öster, en pest
 Bortsoptande människoskaror,
 Som undfly dess stråkväg som bäst!
 Men luften rensas — fromma böner brinna —
 Man vänder hem till öfvergifven härd:
 Rinn, ljufva nektar, småle hulda qvinna,
 Och genast tröstad är vår verd.

Värst bli vi af örlig förödde:
 För trolösa konungars skull.
 Den jord, hvarest fäderna blödde,
 Blir blodad af sönerna full.
 Men hjertats röst skall yran öfvervinna,
 Ej mer med blod blir hatets flamma närd:
 Rinn, ljufva nektar, småle hulda qvinna,
 Och genast tröstad är vår verd.

Hör opp då Naturen att banna!
 Der nalkas den leende vår;
 Med rosor, som skuggat dess panna,
 Skall kärlek omlinda sitt hår.
 Låt slafveriet oss i nätet spinna!
 På fallna throner och på brutna svärd.
 Rinn, ljufva nektar, småle hulda qvinna,
 Och genast tröstad är vår verd!

X. Vissångaren och Cardinalen.

(Under skaldens fångenskap på *La Force*, dit hans frisinnade sånger fört honom under Carl X:s skuggrädda regering, företog sig det katolska presterskapet att från predikstolarne bryta stafven öfver Bérangers ogudaktiga och upproriska poesi. Det är en af dessa högkyrklige, Cardinalen och Biskopen Clermont-Tonnerre, som i denna sång får umgälla sitt beteende mot en värlös fånge.)

Ers Eminens, tack tusen gånger
 För orlofsedeln ni mig gett!
 Ni läser mina fula sånger? — — —
 Nu blef ni vackert fast med ett!
 Väl ofta nog min sångmöes löje
 Ljöd alltför fritt vid en pokal;
 Stor sak deri, blott hennes skämt gjort nöje.
 Hvad säger ni om det, Herr Cardinal?

Än min Lisette, är hon ej näpen?
 Min bästa sång på henne brås.
 Ni korsar er och blir helt häpen — — —
 Var lugn! hon åldrats har gunås.
 Nu håller hon sig blott till munkar,
 Och under bön och gudligt tal
 I deras ungar hon ka'chesen dunkar.
 Hvad säger ni om det, Herr Cardinal?

Jag varit fosterländsk i sången,
 Och strax ni yrkat laga bot!
 Hvar prest tror sig af satan fången,
 Om han är litet patriot.
 Men jag, fast det ej kan mig mätta,
 För fosterlandet gör mitt val.
 Sjelf ni ert Rom kan knappast högre sätta.
 Hvad säger ni om det, Herr Cardinal?

Att läsa mig är ni förvunnen,
 Ni stränge herr Ultramontan!
 Blef ej hos mig en tanke funnen,
 Som anstått en Samaritan?
 Han, som gaf ans åt sår, som värkte,
 Ej skulle skärpt en likes qual;
 Det var blott bojan han hos fången märkte.
 Hvad säger ni om det, Herr Cardinal?

Uti min bok — ni sist får medge —
 Finns fromhet, der jag ystrast var.
 Jag vet: Gud småler åt min glädje,
 Min fattigdom han helgat har.
 I fängelset han lär min stämma
 Att vädja till sitt tribunal
 Och världens stora herrar duktigt klämma.
 Hvad säger ni om det, Herr Cardinal?

Så slem ni är ej, som det låter:
 Nåväl, tillgif en redlig man,
 Att i sin ordning han förlåter
 Er dom, ej kristlig just minsann!

Jag hör det väljs i Rom en påfve;
 Res dit! Med högsta röstantal
 Den helge Andes ynnest er begåfve!
 Hvad säger ni om det, Herr Cardinal?

XI. Kungen i Yvetot.

Det var en konung i Yvetot,
 Som, okänd af historian,
 Båd' godt och länge sof ändå,
 Fast ej hans namn bar glorian.
 Krönt blef han, sägs det, af Jeanette
 Och det med bomullsmössa rätt
 Och slätt.
 För hi och hej! För hi och ho!
 Den kungen dugde, må ni tro!
 Jojo!

I halmtäckt slott han satt helt trygg
 Och bara kråset smorde.
 Se'n kring sitt land på åsnerygg
 En maklig ridt han gjorde.
 God, enkel, glad af hjertans grund,
 Han till eskort tog vid sin rund
 En hund.
 För hi och hej! För hi och ho!
 Den kungen dugde, må ni tro!
 Jojo!

Hans nöjen kostat ingenting;
 Visst drack han något mycket.
 Men sprider kungen glädje kring,
 Må han få ha det tycket.
 Sin skatt han utfick utan prat:
 Från hvarje åm uti hans stat
 Ett fat.
 För hi och hej! För hi och ho!
 Den kungen dugde, må ni tro!
 Jojo!

Bland flickorna han trufdes väl,
 Och — kär som han var alla —
 Så gaf han folket hundra skäl
 Att honom *Fader* kalla.
 Hans här gick ej i fält och stred,
 Men sköt till måls på landsens sed
 I fred.

För hi och hej! För hi och ho!
 Den kungen dugde, må ni tro!
 Jojo!

Han skydde gräl af hvarje slag,
 Lät bli sin grannes stater,
 Och gjorde *nöjet* till sin lag —
 Tänk på det, potentater!
 Först när han dog, så sägen går,
 Gret undersåten vid hans bår
 En tår.

För hi och hej! För hi och ho!
 Den kungen dugde, må ni tro!
 Jojo!

Man gömmer ett porträtt med fog,
 Som väl hans afbild visar.
 Som skylt det hänger på en krog,
 Hvars viner trakten prisar.
 På högtidsdagar än man hör,
 Hur folket sjunger utanför
 I kör:

För hi och hej! För hi och ho!
 Den kungen dugde, må ni tro!
 Jojo!

XII. Årans väg.

(Skrefs i Februari 1831.)

Ack, vore jag en ung husar,
 Jag skulle ila till strapatser
 Och stryka blonda små mustascher
 Och hugga in, der hetast var,
 Med hand på sabeln, blank och bar!
 Att bistå polska hjeltestammen
 Det bär åstad på gångarn hvit.
 Pultronerna stå qvar med skammen.
 Fort! årans väg är vägen dit!

Ack, vore jag så ung och djerf,
 Jag hade väl en vacker flicka.
 Följ med, mamsell, och lär er skicka
 I Polens döttrars ädla värf
 Att offra åt sitt land sin skärf!
 Sälj dina kläder, dina nipper,
 Och repa se'n charpi med flit,
 Så Polen att förblöda slipper.
 Fort! årans väg är vägen dit!

O, hade jag miljoner blott,
 Jag sade: modiga Sarmater!
 Ta'n, muten några diplomater,
 Och köpen eder krut till skott,
 Uppkläden edra tappre godt!
 Europa, gamla frun den rika,
 Ger dygden endast då kredit,
 När den är hyggligt klädd tillika.
 Fort! årans väg är vägen dit!

Som kung än bättre jag förstod
 Med råd och dåd mitt nit betyga.
 Kring hafven skulle flottor flyga
 Att ägga upp Osmanens mod,
 Att värma Svenskens tröga blod,
 Och Polen hoppets ord tillropa.
 En säker arm, en säker plit
 Förmå som förr vår verld rensopa.
 Fort! årans väg är vägen dit!

O vorè jag en enda dag
 Den Gud, till hvilken Polen beder,
 Re'n czaren, innan sol gått neder,
 Fått blekna för min vredes slag.
 Du polska folk, min kärlek tag!
 O hvad jag skulle, trots orakler,
 Din väg upprödja bit för bit
 Med välbehöfliga mirakler.
 Fort! ärans väg är vägen dit!

Ja fort! — O Gud, men jag är arm — — —
 Om frihet är ditt ögonmärke,
 Du ljusets far, min röst du styrke
 Till thordön ur en engels barm!
 Min sång till domsbasunens larm!
 Till Polens goda genius gör mig!
 Ur dvalans armar folken slit,
 Att, då jag ropar, verlden hör mig:
 Fort! ärans väg är vägen dit!

Anmälningar af nya skrifter.

Paris en Amérique, par Ed. Laboulaye, dixième édition, Paris 1863.

Reaktionen af den andre December har icke förmått att krossa frihetens heliga sak i Frankrike, — i det land, der denna sak så ofta besjälade nationen till de största handlingar, der mera blod än annorstädes för densamma gjutits, men der den kanske också blifvit mera missförstådd än hos öfriga folk, hvilka en gång lärt sig att älska och värda friheten. — Det var omöjligt att helt och hållet ur nationens hjertan utrota 1789 och 1830 års frihetsgrundsatser; tillochmed den kejsrerliga regeringen, hvilken redan i begynnelsen icke kunde undvara frihetens och folksuveränitetens namn, för att dermed stödja och smycka sin thron inför ett folk, som tyvärr allt för ofta låtit förleda sig att taga namnet för saken, tillochmed denna reaktionära styrelse såg sig nödsakad att sätta detta folk i besittning af några få bland sjelfstyrelsens och oberoendets helsobringande fördelar. Presstvånget har i någon liten mån lindrats och nationen tillåtit att göra sin röst hörd uti de tal — ofta rätt skarpa och frimodiga — som ljudit från lagstiftande församlingens tribuner. Och likväl — oaktadt alla dessa eftergifter af en despotisk regering — kan det närvarande Frankrike icke säga sig i besittning af någon verklig frihet, sådan den existerar hos de politiskt mest utvecklade folken i Europa och Amerika. Att Franska nationen, detta af naturen så rikt utrustade, sympatiska folk, — detta de civiliserade europeiska folkslagens hjerta, — likväl inom en icke aflägsen period skall lyckas förvärfva sig frihetens viktigaste realiteter, att denna nation lika litet som någon annan vesterländsk är omöjlig för dess snara tillagnande, detta är åtminstone vår öfvertygelse och fasta tillförsigt, ehuru vi ej kunna för oss fördölja att de hinder, som här ställa sig emot frihetens förverkligande icke äro obetydliga eller lätt öfvervunna. De kunna dock öfvervinnas. Om också den stora massan ännu ej genomträngts af de sanna begreppen om sjelfstyrelse och af aktning för lagar, hvilka bereda en sådan, om begäret att styra andra hos en icke obetydlig del af nationen ännu är mäktigare än kärleken till oberoende och än oviljan mot hvarje inblandning i den egna rättsferen, om den väldiga centralisationsbyggnaden — detta förderfliga arf från l'ancien régime, på hvilket Jakobinerna och Napoleon lade slutstenarne — ännu tyckes kunna uthärda en och annan stormning från frihetens läger, så synas dock de krafter, som från detta sättas i rörelse mot centralisationen, inom kort komma att blifva motståndarnes öfvermäktiga. Allt hvad Frankrike eger ädelt, stort och snillrikt har grupperat sig på frihetens sida och framtiden tillhör detta parti. I den förste store centralisationsfiendens, Alexis de Tocquevilles, spår hafva trädt en hel rad af mer eller mindre radikala frihetskämpar, hvaribland flera utmärkta vetenskapsmän och snillen.

En af de förnämsta bland dessa nutidens radikala doktrinärer är professoren vid Collège de France, *Ed. Laboulaye*, bekant genom åtskilliga förträffliga skrifter, hvaribland de tvenne sista: *Le parti libéral, son programme et son avenir*, samt *Paris en Amérique* framför andra väckt stort uppteende. — För det första af dessa verk, en politisk och social frihetslära, hoppas vi att framdeles få tillfälle och plats att redogöra; om det senare vilja vi här lemna några upplysningar och i den mån utrymmet tillåter derur meddela utdrag. För att bland den stora läsande allmänheten sprida de lyckobringande idéer, för hvilka han kämpar, har Laboulaye sökt gifva dessa tankar det möjligast konkreta uttryck; han har lemnat oss en liffig, åskådlig teckning af det fria folket gent emot det mycket administrerade — tvenne tafvor, der i lefvande gestalter framträda de olika åsigtarnas representanter — å ena sidan verksamma, sjelfständiga, originela varelser, som lita på egna krafter, å den andra den gamla centralisationens anhängare, ett slägte af förvaltnings-maskiner och „stats-hämorrhoidarier,“ som väntar att all välsignelse skall komma ofvanifrån, från thronen, och som offrar lifsrikedomen, mångfalden, utvecklingen för den slafviska likformigheten och enheten; å ena sidan de fria, friska anglosaxiska folken, å den andra fransmän i administrationens åtsittande uniformstvängströjor. — Kontrasten, i verkligheten stor, har af Laboulaye i hans politiska satir ytterligare höjts och idealiserats. Tio upplagor inom en mycket kort tidrymd bevittna den framgång, som denna qvicka, med komiska situationer rikligen försedda skildring rönt bland Franska allmänheten.

Vi skola söka att i största korthet här redogöra för innehållet af denna skrift: Hufvudpersonen, hvilken af Laboulaye gjorts till bokens författare och som han derföre låter tala i första person är doktor René Lefebvre, hvilkens alla hederstitlar stå att läsa på bokens omslag. Se här en förteckning öfver desamma: *Le Docteur René Lefebvre, Parisien, de la Société des Contribuables de France et des Administrés de Paris; des sociétés philadelphique et philharmonique d'Alise et d'Alaise etc; de la real academia de los tontos de guisanda; pastore nell Arcadia in Brenta (detto Melibeo l'Intronato); Mitglied des Gross- und Klein-Deutschen Narren-Landtags; Mitglied der K. K. Hanswurst-Akademie zu Gänserdorf; Membre du Club Tarleton, à Coventry. F. R. F. S. M. A. D. D. etc. commandeur de l'ordre grand ducal della civetta; chevalier du Merle Blanc (LXXXIX:e classe) avec plaque etc. etc.*

Denne mångbetitlade läkare bevistar en afton en s. k. spiritistisk seance, som i Paris gifves af en amerikanare, *Mr Jonathan Dream*. Den amerikanske klappandsbesvärjaren underhåller medelst psykografen en liflig korrespondens med anverlden och åtskilliga der sig uppehållande aflidna celebra personer, t. ex. Nostradamus, den reaktionäre, politiske skriftställaren de Maistre, Hippokrates och andra, hvilka på de närvarandes frågor gifva ganska lämpliga svar. — Det öfriga sällskapet hemtar mycken uppbyggelse af denna intressanta korrespondens; icke så herr Lefebvre, som icke hör till de troendes antal, utan söker bringa seancegifvaren i förlägenhet genom en anmodan att uppbesvärja personer, hvilka endast lefvat i skaldernas fantasi, t. ex. Werther, Don Quixote m. fl. Harmset öfver detta i deras tycke mycket malplacerade skämt bryter det öfriga sällskapet upp; endast Lefebvre kvarhålls af spiritisten, hvilken föresatt sig att öfvervinna hans skepticisim. „Inbillar ni er då,“ säger Dream,

„att don Quixote och Sancho, Robinson och Fredag, Werther och Charlotte, Tom Jones och Sofie aldrig hafva lefvat? Menniskan kan icke skapa en atom af materien och ni antager likväl att hon skulle helt och hållet skapa själar, som icke förgås. Tror ni då icke mera på Don Quixote än på alla Artaxerxer i världen? Är icke Robinson för eder mera lefvande än Drake, Magellan och många andra utmärkta sjömän.“ Då vår doktor ej vill låta sig öfvertyga om dessa romanhjeltars objektivitet, icke heller tyckes sätta tro till magnetismens allmagt, erbjuder sig Dream att såsom prof på sin och konstens kraft verkställa snart sagdt allt hvad Lefebvre skulle behaga.

„Jag skall om ni så önskar det,“ säger han, „förflytta er till Amerika innan morgondagen, och icke blott er, utan eder hustru, edra barn, edra grannar, edert hus, ja tillochmed hela Paris. Ifall ni antager min utmaning så svälj ett af de piller, som ligger i denna ask; jag vill sjelf förtära det andra.“ — Lefebvre har redan gått för långt för att draga sig tillbaka, han sväljer sitt piller, tager afsked af herr Dream samt begifver sig, underlig till mods, hem och till hvila. — Då han följande morgon uppvaknar står vid hans hufvudgård en svart diabolisk skepnad — negern Zambo, hans nya uppappare i den nya verld, dit han af herr Dream blifvit försatt. Spiritisten har fullkomligt hållit ord; förvandlingen har varit fullständig. Lefebvres hus har tillika med hela det öfriga Paris blifvit förflyttadt till Massachusetts, allt är inrättadt efter amerikanskt mönster; hans fordna hyresgäster bo nu i små, med trädgårdar försedda hus, hvilka de förpaktat af honom; hans rum äro anordnade på amerikanskt vis och försedda med all möjlig *komfort*, hvaraf han icke straxt i början förmår sentera det förträffliga. Då han t. ex. frågar sin neger, hvart man skall begifva sig i det nya, för honom okända, Paris, för att erhålla ett bad, pekar denne på det badrum, som befinner sig invid sängkammaren. „Fördömda stad,“ utbrister Lefebvre, eller för att kalla honom med hans nya amerikanska namn, Daniel Smith, „med dina osällskapliga boningar, verkliga fångelser, ur hvilka man ej kan utgå, emedan man der på stället finner allt sådant, som vi i Paris ha nöjet att kunna söka utomhus, visserligen för dyrt pris, men också mycket långt borta.“

Icke blott rummen, husen, gatorna hafva undergått en fullkomlig förvandling; äfven människorna hafva ombytt åsigter och skaplynne; hans hustru har ifrån en flärdfull fransyska förvandlats till en huslig, varm-hjertad amerikanska, med hvilken vår hjelte på det hela känner sig vida lyckligare än med den fordna; hans grannar och vänner hafva blifvit fullkomliga yankees till sitt inre och yttre väsende; kryddkrämaren Monsieur Leverd är nu Mr Green, den franske bankiren Petit har förvandlats till den amerikanske dito Little; advokaten Reynard i Paris uti Frankrike, är i Paris uti Massachusetts *solicitor* Fox; deras åsigter äro fullt amerikanska, blott han sjelf är ännu fransman till lif och själ, ehuru icke till sin yttre gestalt. Då han kastar en blick i spegeln förfäras han af den nya bild, som der möter honom. — „Midtemot mig stod en mager karl med kal panna, här och der försedd med några röda hårstrån, med ett mycket blekt ansigte innefattadt uti ett par eldröda polissonger, som sprungo ända ner till skuldrorna. Se der huru det grymma ödet behandlade en Parisare från Chaussée d'Antin! Jag bleknade, mina tänder skallrade, jag frös ända in till mærgen.“

Emellertid är herr Lefebvre-Smith dock på det hela belåten med sitt nya lif, framför allt derföre att han fått en hustru, hvars enda tankar äro hemmets och hans egen trefnad. Ännu har han icke gjort bekantskap med sina amerikaniserade barn, dottren Susanna och sonen Henry; han brinner af otålighet att få se dem i deras nya skepnad.

Att äfven denna är mycket olik den fordna parisiska, kan man finna af följande utdrag, som vi här meddela, för att sätta läsaren i tillfälle att skaffa sig en föreställning om den märkliga bokens anda och skaplynne. — Det är mr Smith (f. d. Lefebvre), som är den talande personen:

„Medan min hustru tillredde frukosten, satte jag mig att läsa i *Paris-Télégraphe*, en ofantlig tidning för billigt pris, hvilken hade till valspråk dessa dumma ord: *The world is governed too much*; världen är för mycket regerad. Bladets råa ton misshagade mig. Gud vare lof; åt oss gifver man en bättre uppfostran; oss skulle icke en faderlig regering tillåta den förhatliga vanan att nämna tingen vid deras rätta namn. Hvem skulle t. ex. kunna tro att *Paris-Télégraphe* är nog djerf att med namnet tjuf, ja till och med mördare, brännmärka en hederlig millionär, som af ett misstag, helt visst mycket ursäktligt, hade försedt Nordens armé med 60,000 par skor, hvilkas sulor voro af papp och derföre mycket lidit af väta. Det lönar sig just att göra affärer i ett land, der man så litet respekterar den stora spekulationen.

Hela tidningen var hållen i denna beklagliga ton. Ingenting undgick den oförskämde pennfäktarens, den eländige skriblèrens skymford. Den ena eller andra lagen var afskyvärd, emedan den gjorde intrång på medborgarnes fria verksamhet; en embetsman var en Jeffries och en Laubordement, emedan han indrog en bof, som förtrodde sig åt rättvisan, i en liten oskyldig snara, en *maire* var en Verres eller ett dumbufvud, emedan han åt vältänkande aktionärer beviljade ett monopol, som var fördelaktigt för hela världen, likasom monopoler i allmänhet.

— Eländige smädeskrifvare, utropade jag, om du hade äran att lefva bland det älskvärdaste och upplystaste folk på jorden, skulle du från din födelse fått lära dig inse att hvarje kritik öfver lagen, domaren eller tjänstemannen är ett socialt majestätsbrott. Den förnämsta dogmen hos ett civiliseradt folk är myndighetens ofelbarhet. Förbannad vare uppfinnaren af tidningarne, framför allt af de fria och billiga tidningarne! Pressen är en gas, ett ljus, som på samma gång förderfvar ögonen och förgiftar.

Men hvarföre spisa vi icke frukost, sporde jag hastigt min hustru, för att göra mig qvitt dessa obehagliga tankar. Hvar äro barnen? Hvarför komma de icke ned?

— De ha gått ut, men komma snart åter. Henrik håller i qväll sitt första tal i *de unga föreläsarnes akademi*; han ville, innan han uppträdde, öfvertyga sig om salens akustiska förträfflighet.

— Och öfver hvilket ämne skall då vår sextonårige Cicero tala i afton?

— Här är konceptet, sade Jenny, och framräckte med modersstolthet ett papper fullt af understrukna ord, interjektioner, pauser och utrop.

Titeln, skrifven med stora bokstäfver syntes mig mera aktningssjudande, än klar:

Om moralisationen af qvinnan, betraktad såsom människoslågtets uppfostrarinna.

— Gå och häng dig, Cherubin, utropade jag, världen kommer bestämmt att gå under genom dygdens öfverhandtagande. Om vi vid sexton års ålder tänkte på något, var det åtminstone icke, som min herr son nu, på moral

— Min vän, sade Jenny. Den ton, hvarmed min hustru yttrade dessa ord, afbröt fortsättningen af min harang, jag bet mig i tungan samt rodnade mot min vilja.

— Min vän, fortför min hustru, som icke varseblef min förlägenhet; jag tror att en förändring förestår i Henriks lif. Hvarje dag upprepar han att han redan alltför länge legat oss till last och att detta bör tråka ut guvernören.

— Hvem är då guvernören?

— Du vet ju, att detta är det smeknamn, som våra barn gifva sin fader; emellertid vill Henrik nu välja sig ett yrke.

— Tålmod, mistriss Smith, vi hafva tid ännu, detta är en sak, hvarom omsorgen tillkommer mig.

— Min vän, vår son är redan sexton år; alla hans kamrater hafva redan ingått i olika yrken, han måste således välja en bana. Tala med honom derom, han har fullt förtroende till dig, ingen kan bättre än du leda honom.

— Ja min son, tänkte jag, det blifver min omsorg att skaffa dig en plats. Redan länge har jag anordnat allt för din lycka. Det var icke förgäfvets, som jag för sexton år sedan till din fadder utsåg min vän Regelman, då vice-chef, numera byrå-chef i finansministeriets afdelning för tullärender. Ja min kära Henrik, redan är du, utan att ana det, aspirant till en extraordinarie plats i finansdepartementet. Om några år härefter skall du taga examen, och om du sedan kommer i åtnjutande af kraftigt beskydd ofvanifrån, *tu Marcellus eris!* Jag ser dig redan vid trettiofem års ålder såsom vice-chef, med 2,400 francs i lön och dekorerad likasom din gufar; jag ser dig, likasom ditt mönster, mild, ödmjuk, höflig, estergifven mot dina förmän; sträng, hård, majestätisk mot dina underordnade, och småningom uppstigande till chefskapet öfver hela personalen. Vid femtio års ålder skall du sålunda, om ej en faders stolta illusioner svikas, blifva tiotusen grönrockars fruktan och hopp. Hvilken lycka! Hvilken framtid!

— Der är Henrik, sade min hustru, som såg ut genom fönstret. Han språkar med herr Green; jag är öfvertygad om att han ber honom om ett godt råd eller kanske om något ändå bättre.

— Hvad säger du, min vän? Med Green, kryddkrämaren! Talar min son med sådant småfolk?

— Småfolk, återtog min hustru förvånad. Herr Green är en hederlig karl, en god kristen, som är allmänt aktad. Han är värd 300,000 dollars och gör det förträffligaste bruk af den förmögenhet, hvilken han genom sitt eget arbete förvärfvat.

— Förträffligt! utropade jag. Lyckliga land, der kryddkrämarna äro millionärer och gifva konsultationer, likasom advokater, ja kanske tillochmed platser såsom ministrar. Må min son då uppvakta hans

excellens, herre till Plommon och Sirap. Men kalla hit Susanna; jag förmodar att hon åtminstone icke hoppas något af den hedervärde herr Green.

— Susanna bevisar sin lektion i helsovård och anatomi.

— Gud i himlen, i anatomi! Min dotter, som vid nitton års ålder går och lär anatomi! Hon dissekerar kanske också?

— Hvad står på, min vän? återtog min kära hustru med ett lugn, som åter förde mig ned på jorden. Susanna skall en dag få barn. Vill du att hon skall uppfostra och sköta dem blindvis, utan att känna något om deras kroppsbyggnad. Har du då icke hundra gånger sagt henne att studiet af människokroppen utgör en nödvändig del af en god uppfostran?

— Och hvem är väl den läkare, åt hvars klokhet man anförtror de unga damernas undervisning i anatomi!

— Det är fru Hope, en af våra medikala utmärktheter.

— Qvinnor läkare! Molière, hvar är du? Huru i detta land, som är inrättadt tvärt emot alla andra, är det således icke männen, som vårda mödrar, våra makar, våra döttrar? Kanske det också är qvinnorna, som förlussa damerna af den högre societeten? Detta brukas ej på något annat ställe, det är oanständigt, Jenny, det är oanständigt.

— Jag skulle trott motsatsen, min vän, men det der vet du kanske bättre än jag. Således om vår dotter lede af någon opasslighet, som hon i sin jungfruliga blygsamhet knappast vågade tillstå för sig sjelf, tycker du då att det skulle vara bättre att hon låte en läkare komma?

— På intet vis; du missförstår mig, min söta vän. Jag ville blott säga att det finnes vissa gamla sedvänjor, som äro vördnadsvärda liksom alla gamla villfarelser. Det vill säga, men nej, det der skall jag förklara för dig en annan gång? Hvem följer Susanna till denna lektion i anatomi?

— Ingen.

— Ingen, säger du? Vid nitton års ålder och vacker som en engel går min dotter ensam på gatorna, utan något förkläde.

— Och hvarföre skulle hon väl göra annorlunda än hennes jemnåriga? Hvilken fara löper hon dervid? Inbillar du dig att det i Amerika finnes någon karl, som skulle vara nog brottslig och dåraktig för att fela mot den aktning, han är skyldig ungdomen och oskulden? Fäder, makar, bröder och söner skulle genast förena sig för att krossa en sådan usling. Sådant ofog förekommer blott på den gamla kontinenten. Dessutom, tillade min hustru med sitt ljufva småleende, tror jag att Susanna är väl skyddad. Alfred, herr Roses yngsta son, har återkommit från Indien; jag såg honom i går i sällskap med sin far och åtta bröder. Man skall icke få ur mitt hufvud att Susanna och han sedan lång tid tillbaka varit förlofvade.

— Förlofvade! min dotter kär i den nionde sonen till en apotekare? Och det är hans moder, som helt lugnt berättar mig en nyhet af detta slag?

— Hvarföre skulle hon icke gifta sig med den hon tycker om? sade Jenny och såg på mig med sina vackra blåa ögon. Har jag icke gjort på samma sätt? Ångrar jag det väl? Är du ledsen därför?

— Men hvilken samhällsställning, hvilken förmögenhet har väl denne unge man?

— Var lugn, min vän, Alfred är en förträfflig karl; han skall icke gifta sig med Susanna, förrän han är i tillfälle att försörja henne.

— Än hemgiften då, har du tänkt på den? Vet du hvilka afsigter denne unge sprätt, som komprometterar vår dotter, kan hafva? Vet du hvad vi kunna gifva, eller huru stor del af vår lilla förmögenhet vi måste uppoffra?

— Jag förstår dig icke, Daniel. Sälja vi då vårt barn? Måste man betala en ung man, som är förälskad, på det att han skall besluta sig för att till sin följeslagerska välja en ung förtjusande flicka, hvars åsyn är en ögonfägnad och som är lika god, som hon är vacker? Hvar har du fått dessa besynnerliga idéer, som jag i dag för första gången får höra?

— Utan hemgift! utropade jag, och det i ett land, der en hvar från morgon till afton ligger på knä framför en dollar!

— Uti Amerika älska människor hvarandra, gifta sig af kärlek och förblifva lyckliga hela lifvet under upprepande att de valt hvarandra af kärlek. — Hvar och en gifver sitt hjerta uti hemgift och jag hoppas att man hos en fri, ung och ädelmodig nation, som den amerikanska, aldrig skall komma att känna någon annan hemgift.

— Utan hemgift! tänkte jag, hm, utan hemgift! Harpagon har icke orätt, det der förändrar saken. Äktenskapet är icke mera en affär. Om fästmon är rik eller fattig känner hon sig viss om att vara älskad, det är för hennes egen skull och icke för hennes penningar, som man tager henne; den fader, som med darrande hand bortgifver sin dotter, behöfver åtminstone icke frukta att han öfverlemnar henne åt någon oädel spekulant. Utan hemgift! De barbariska folken hafva understundom utan att sjelfva ana det en finkänslighet, som skulle göra heder åt vår civilisation.“

Vi beklaga att det knappa utrymmet icke tillåter oss upptagandet af några bland de många öfriga underhållande skildringarne, uti „Paris en Amérique.“ Amerikanarnes svagheter och fel skonas icke af Laboulaye; ett särskildt kapitel egnas åt deras storartade puffningssystem, ett annat åt det öfverdrifna sabbatsifrandet; icke sällan låter författaren läsaren skratta på deras bekostnad, men lärar honom tillika att känna och akta den sunda sedliga kärna, den karaktersstorhet, som döljer sig under ofta rätt kantiga och löjliga former. Åt hvarje bland det amerikanska lifvets viktigare sidor är ett särskildt kapitel anvisadt; t. ex. åt deras gudstjänst, tidningspress, lagväsende, administration, välgörenhetsinrättningar m. m. På alla dessa fält uppträder Doktor Smith-Lefebvre i början såsom anhängare och försvarare af det gamla centralisationssystemet och stats-tyranniet, emot frihetens anhängare; öfverallt besegras han af motståndarnes logik och än mera af de öfvertygande fakta, som allestädes träda honom till mötes uti Paris uti Massachussetts. Efter åtta dagars vistelse i detta förr så föraktade Amerika blifver han en lika varm frihetsvän och patriot, som någon amerikanare. Då alla andra tåga i fält mot rebellerna i södern, medföljer äfven han, den fosterlandsälskande gallo-amerikanaren, för att tjänstgöra såsom läkare i den armé, der hans son och svärson äro frivilliga. Man närmar sig fienden, en sammanstötning kommer att snart ega rum och man lägrar sig på fältet. Här insomnar vår hjälte, i trots af alla krigets strapatser och mödor lycklig och innerligen nöjd öfver att tillhöra ett så fritt och kraftigt folk som det ameri-

kanska, och färdig att gjuta sitt blod för det nya fosterlandets väl, men vaknar — i sin säng uti Paris i Frankrike. — Allt är här tyvärr vid det gamla. Hans franska hustru meddelar honom att han aldrig varit i Amerika; de sista åtta dagarne har han tillbragt i sin säng, febersjuk och under yrsel, en följd af det opiat, som den spiritiske charlatanen låtit honom förtära. Emellertid har vår stackars doktor under dessa åtta dagar insupit alltför mycket af amerikanska idéer, för att kunna finna sig i de parisiska likformighetsförhållandena. Han vill icke längre låta sin hustru förmå sig till att i allt *faire comme tout le monde*; han vill nu handla förnuftslenligt och så som det konvenerar honom. Så gör man i Amerika. Hustrun, som anser en sådan sjelfständighet, hvilken vågar trotsa bruket och icke längre vill bekväma sig att handla som *tout le monde*, såsom det osvikligaste tecken till galenskap, söker råd hos sin läkare, doktor Olybrius, en pedant af fullblodsrace. Man beslutar sig för att på dårhuset inspärta den oförbätterlige, för frihet och sjelfständighet svärmande entusiasterna. Emellertid är det nödvändigt att först konstatera vissheten af hans galenskap; tvenne af grannarne tillkallas och ett samtal eger rum, hvarunder doktor Lefebvre examineras af de närvarande uti de amerikanska förhållandena. Han lemna då en skildring af Amerikas institutioner, hvilken, då den strider emot allt hvad som i Frankrike är rådande, anses såsom det starkaste bevis på hans galenskap; i detta fall framför allt öfvertygande för de närvarande är hans påstående att det i Amerika finnes den förträffligaste af alla regeringar, „den som sjelf administrerar så litet som möjligt och lemna åt medborgarne största frihet att styra sig sjelfva.“ Efter sådant tal är ej längre skäl att betvifla att doktor Lefebvre verkligen är vansinnig; han inspärras på dårhuset, der han författar skriften „Paris en Amérique,“ hvilken af doktor Olybrius tillsändes hans hustru. I det bref, som Olybrius låter medfölja Lefebvres afhandling, förklarar han för den sorgsna makan, att hon måste göra sig beredd att aldrig mera återse sin man; dennes sjukdom är obotlig. „Folie d'amour,“ med dessa ord slutar doktorn sitt bref, „on en guérit quand on est jeune, les vieux en meurent; folie d'ambition cède quelquefois à l'âge et au mépris des hommes; folie de liberté, on n'en guérit jamais.“

Amaranter-orden. Skådespel i fem akter. Svenskt original af „Förf. till Lucidor.“ Stockholm 1864.

Drottning Kristina, som länge stått i underhandling med påfven om sin öfvergång till Katolicismen, vill, såvida hon definitivt beslutar sig för religionsförändringen, med en lysande fest instifta en ny orden, *Amaranter-orden*, hvars insignier påfven invigt. Dess instiftelse skall för Europas katolska furstar utgöra ett hemligt tecken att Kristina verkställt sitt beslut att öfverlemna sin själ åt den enda saliggörande kyrkan. *Amaranter-orden* instiftas och Kristinas öde är afgjort. Sådan är hufvudidéen i detta stycke, mot hvilket man från högre estetisk synpunkt kan hafva åtskilligt att anmärka, men som icke saknar liflighet i de dramatiska situationerna och utmärkes af en pikant dialog på hofmannaspråket. Detta på prosa affattade skådespel har icke samma fel, som mängden af våra historiska dramer, att nemligen vara mera lyriska, än

egentligen dramatiska produkter, och står i dramatiskt afseende högre än flera af dessa, på ymniga känsloutgjutelser rika, men på utveckling och handling ytterst fattiga pseudo-dramer. Och dock är det mot sjelfva handlingen, som vi anse några af de viktigaste anmärkningarna böra riktas. I Amaranter-orden, som visserligen uti den stora händelsen, Kristinas tron- och religionsafsägelse, har sin enhet, äro dock de många olika episoderna ej nog innerligt förenade och sammanflätade med hufvudidéen. Hvar för sig af intresse gruppera de sig ej symmetriskt kring det hela, spänningen blifver ej stark nog och upplösningen matt och otillfredsställande. Åskådarens intresse splittras förmycket på dessa olika episoder, (hvaribland t. ex. Totts och Isolinas kärlek, Kristinas och Pimentellis kärlek, m. m.) För att lyckas i att koncentrera allt kring den stora hufvudhändelsen, Kristinas religionsafsägelse, var en poetisk och sann konception af Kristinas personlighet, i hvilken handlingen innerst har sin rot, nödvändig. Att väl skildra Kristinas karakter är emellertid en uppgift, som är lika svårlöst, som den är intressant och lockande. Många dramatiska författare hafva valt detta ämne, men vanligen antingen låtit det poetiska elementet eller den historiska sanningen blifva lidande.

Kristina var en nyckfull qvinna, som ofta lät leda sig af ögonblickets ingifvelser, och bevekelsegrunderna till hennes handlingssätt äro derföre ej alltid lätta att utfinna. Men hade hon *endast* varit en sådan nyckfull varelse, hade ej tillika i hennes lifs viktigaste ögonblick några stora ledande tankar utgjort rättesnören för hennes handlingar, skulle hon aldrig kunna utgöra föremål för det *högre* dramat, i hvilka *karakterer*, fadtade af en eller annan storartad (menniskoölskande eller egoistisk) tanke, uppträda. Ett ypperligt föremål för komedien är deremot en sådan vankefull och nyckfull qvinna (t. ex. Holbergs „Vægelsindede“).

Från poetisk synpunkt är vidare viktigt att vid framställningen af motiverna för Kristinas tronafsägelse icke låta flera ledande tankar (t. ex. hennes kärlek till oberoende, hennes kärlek till Svenska folket, hennes kärlek till Pimentelli) framträda såsom hvardera lika mäktigt inverkan. Lika mycket som en dramatisk karakter vinner i intresse derigenom att skalden låter den ledande idéens kraft framstå väldigare genom strid med andra idéer, lika mycket förlorar den genom att framställas som en kombination af flera olika sedliga idéer, hvar för sig tillräcklig att bestämma öfver hela handlingen. Och lyckligtvis behöfver, efter vårt förmenande, vid framställningen af motiverna för Kristinas religionsafsägelse icke den poetiska skönheten råka i strid med den historiska sanningen. *En* bevekelsegrund har framför de andra varit förherrskande och bestämmande. Detta hufvudmotiv var icke Sveriges lycka. Hela Kristinas lif visar ingen dylik förmåga af den egna personlighetens underordnande under det allmänna bästa. Förmästa orsaken har varit kärlek till friheten, till en frihet som kunde gifva henne tillfälle att njuta lifvet rikast och uti en krets, som med henne stod på jemnhöjd uti fördomsfrihet, kunskaper och skönhetssinne. För ett sådant frihetslif, fullt af höga andliga njutningar, försakade hon en konungakrona. Magten, hvilken så få dödliga kunna beqväma sig att afstå, sedan de en gång, om än aldrig så kort tid, fått njuta den, hade hon mod att lemna ifrån sig. Låt också motiverna till afsägelsen hafva varit än så egoistiska; det fordrades dock en

hög grad af storsinhet, en god dosis Wasablod i ådrorne, för att verkställa en sådan handling. Denna Kristinas starka kärlek till oberoende och till ett annat mera estetiskt och njutningsrikt lif, än det som häruppe i det allvarliga Norden kunde beredas, äro de sidor, som förnämligast böra framhållas af den, som vill dramatiskt framställa hennes karakter. Ställde man gentemot en sådan qvinna en representant för det högkyrkliga partiet (icke en tolerant Johannes Mathiæ), utan en äkta ortodox prelat, skulle medelst en sådan skarp kontrast skön effekt vinnas. Genom en slik motsättning framträdde klart för åskådaren svårigheten (eller till och med den psykiska omöjligheten) för en Kristina att trifvas i en omgivning i verldsåsig och seder så mycket skiljande sig från henne. Oket *måste* afskakas, ehuru priset var ett konungarike.

Storsinhet och i vissa fall kraft, egenskaper, hvilka historien ej fränkänner Kristina, äro sålunda de ideala sidor, som den dramatiska karakterstecknaren framför allt måste framställa. Kristinas hufvudsträfvanen voro dock alltid af sjelfvisk natur. Hennes egen lycka var målet, för hvars uppnående hon icke skydde storartade uppoffringar. Icke var det Sveriges väl, som mera än denna lycka låg henne om hjertat, än mindre dess ära, ty i så fall huru förklara en religionsafsägelse, som innebar den största kränkning för fosterlandet? Dessutom visar denna religionsförändring att Kristinas lefnadsfilosofi icke var en sådan, som skapar den högsta sjelfaktning, hvilken aldrig skulle tillåta en osanning. Aldrig skulle då denna „esprit fort“ beqvämat sig till öfvergång till en religion, hvarpå hon lika litet trodde, som på protestantismen. Nu åter hyste hon inga betänkligheter för en nödlögn, uttalad för att bedraga verlden, i alla fall efter hennes uppfattning gjord att bedragas.

En sådan karakter, med en viss egoistisk storhet, utan varmare kärlek till menskligheten och utan sann ädelhet, men också utan flera af de småfel, som eljest vidlåda hennes kön, bör kunna förträffligt framställas såsom hufvudpersonen i ett skådespel. Den Kristina, som i „Amaranter-orden“ uppträder, är i några fall riktigt skildrad, men mycket felas dock i teckningens fulländning. Karakteren är ej helgjuten, väl koncipierad och genomförd, hvarpå, såsom redan blifvit antydt, icke få af handlingens brister torde bero.

Notiser.

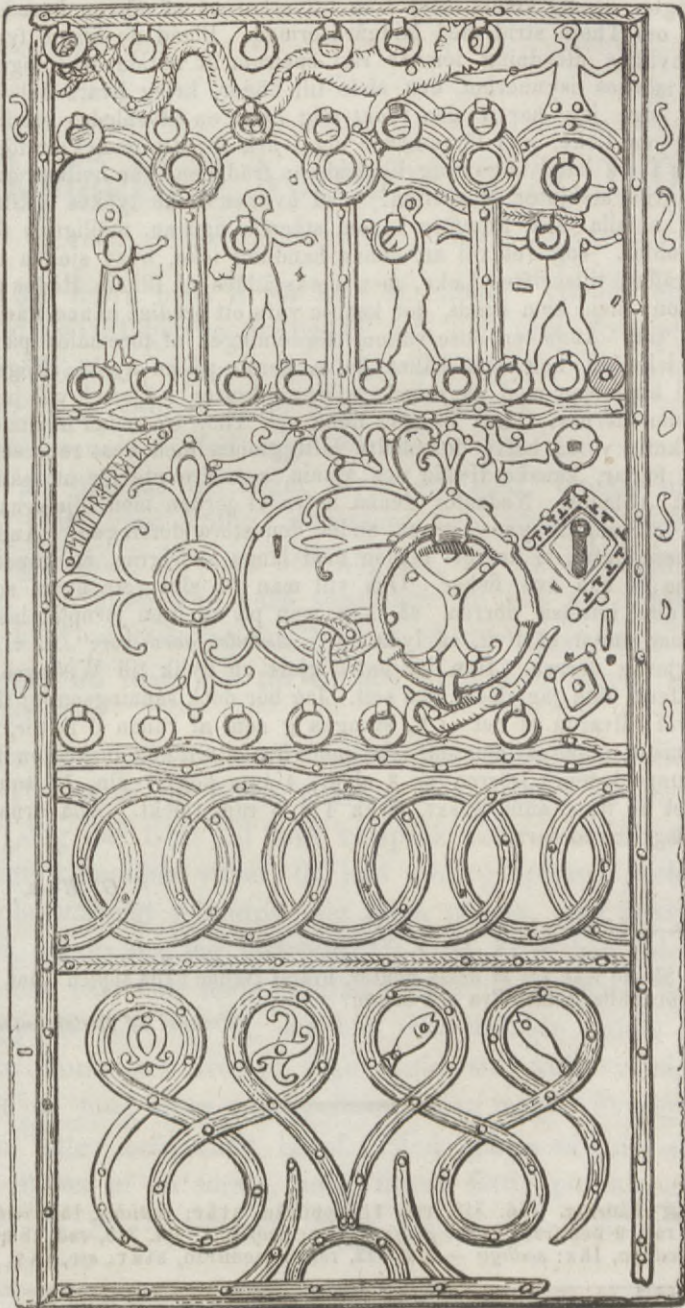
Om kyrkdörrar. Bland fordna tiders arkitektoniska tillbehör intaga vackra och smakfullt dekorerade dörrar en framstående plats, och detta med rätta; ty om någonting skall åstadkomma en, genast vid första åsynen påfallande idé om det välstånd, som herrskar i det inre af ett hus, så är det sannerligen dörren, hvilken den besökande först och främst har för ögonen, emedan han icke annorledes än genom den kan komma in i huset. Redan Greklands och Roms klassiska skalder, när de skildra förnäma mäns palatser, göra sig framför allt mycket besvär med att helt minutiöst beskrifva dörrarne dertill och allt hvad på dem finnes afbildadt, hemtande deraf ämnen till att variera sina dikter med hvarjehanda episoder. Till och med Tartaren eller Orcus har fått sig tillerkända ett par konstrika och i hög grad interessanta „döbattanger“ af ebenholtz, hvilka jag dock öfverlemnar åt andra att afrita. Detta bevisar åtminstone att bruket att framför allt utpynta denna del af boningen går ganska långt tillbaka i tiden, ja, fjerran i den gråaste forntid. Välbekanta för de i konsthistorien bevandrade äro de herrliga bronzportarne till baptisteriet i Florenz, förfärdigade af Lorenzo Ghiberti, om hvilka en annan konstnär med kolossal rykte sade, att de voro värdige att öppna och tillsluta paradiset. Äfven i vår kulna Nord herrskade detta bruk, kanhända som mycket annat med de invandrande Asia-männen importeradt från gamla Asgård; dit det, i fall man får tro Eddans uppgift rörande Asarnes härkomst, kan hafva kommit direkte från det homeriska Troja.

Tyvärr har jag icke haft tillfälle att se och genomforska mera än en jemförelsevis obetydlig del af vårt fädernesland, och hvad jag kan meddela är alltså, både i nuvarande ämne och i andra, ganska fragmentariskt; men jag öfverlemnar åt andra att komplettera det. Jag vill alltså först och främst erinra om den, sid. 82 omnämnda dörren till Råda kyrka i Wermland, dekorerad med en burlesk framställning, som tyckes mig vara en parodi öfver det d. v. ridderskapets yppersta idrott, torneringarne, då det som den tidens asketer kallade „verlden,“ eller med andra ord „concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum et superbia vitæ,“ visade sig i sin mest förledande gestalt. Jag meddelar här en afbildning af denna kuriösa kyrkdekoration. Man ser der de båda tornerande på ett

icke särdeles smickrande sätt framställda, och bakom dem „festens sköna drottning,“ som med signalhornet för munnen kallar de manhaftige kämparne till dryckiom. Huruvida ämnet i öfrigt passade i en kyrka, der allt bör mana till högtidligt allvar, är en annan fråga. — En annan kuriös dörr finner man i Götlunda kyrka (Wadsbo härad, Westergötland). Den är fullsatt från ofvan och ända ner till tröskeln med jernbeslag af mångfaldigt varierande former, rundbågar, rosetter, cirklar, löfverk, samt, utom den större, 21 smärre jernringar, och ett på dörren hängande jernstift, troligen ett mått. En enda obetydlig människofigur finner man bland allt detta krimskrams, förmodligen en konungs bild; ty den tyckes hafva krona på hufvudet. På en jernrimsa, ungefär midt på dörren, löper en runskrift af helt och hållet profant innehåll, troligen afseende något för oss obekant förhållande, som rörde dörrens tillverkare enskildt: den lyder noggrant afskrifven: „anutar : jun : fru : ar : min : ro : un : t : uidhar : mit : sa tali : i anutar : mastara : madr. uara.“ Dörren är urgammal, och skall förr hafva hört till ett kapell, som i urminnes tider stått vid Snärfva, nära den n. v. kyrkan. — Fägrede kyrkas dörr, i samma härad som föregående, är likaledes ornerad med dylika jernbeslag, bland hvilka man ännu skönjer en korsfäst frälsare, och dertill ännu en eller två figurer, men det hela är så förderfvadt, att det numera saknar allt interesse. — Af större arkäologiskt värde är sakristie-dörren i Kongslena kyrka (Wartofta härad, Westergötland) samma gamla kyrka, i hvilken, påskdagen 1258, den åldrige Birger Jarl framgick till altaret, för att offra åt presten, stödd på sin son och måg, båda konungar, Waldemar i Sverige och Hakon i Norge. Ifrågasvarande sakristiedörr är så urgammal och har af ålderdom blifvit helt krum, så att den nu icke mera låter tillsluta sig, men bibehåller ändock sin gamla hedersplats. Dess jernbeslag framställa S. Görans strid med draken. Riddaren, otympligt tillskuren af jernplåt, bär en helt liten sköld och brynja, som går upp öfver hufvudet; nästan alldeles samma drägt som kämparne bära på tapisseriet i Bayeux. Spjutet har han redan ränt in i gapet på draken, hvilken figur, som är i full relief, har formen af en ödla, och i sitt raseri böjer kroppen likt en arg katt, formerande sålunda ett bekvämt handtag åt dörren. Nyckelhålet omgifves af ett rutformigt ornament, på hvars öfversta topp sitter ett krönt människohufvud, som utan tvifvel skall påminna om den, genom den afbildade handlingen räddade prinsessan.

Men den märkvärdigaste af alla dylika dörrar jag sett är dock den förra kyrkdörren till Wersås kyrka (Kåakinds härad, Westergötland), nu för tiden adopterad till ett väggskap i sakristian. Afteckning deraf finner man å nästfölj. sida. Jag känner icke f. n. någon fornlemning, som genom sina ornament i så hög grad påminner om den för Norden egendomliga stilen. Cirkelsirater äro förherrskande, men äfven valknutar, liljor, foglar, fiskar, reptilier m. m. förefinnas, och särdeles anmärkningsvärd är den stora mängden af små, skramlande jernringar, hvilkas ändamål jag icke begriper: de utgöra här inalles 31 stycken, utom den större döringen, som har en mindre dylik ring på sig hängande. Kring nyckelhålet går ett mindre ornament å jour, sammansatt af halfkors, eller hvad man velat kalla „Thors hammarmärken,“ alternatift upp- och nedvända. Men märkeligast är företeelsen af människofigurer. Högst uppe på dörren ses en dylik, stickande svärdet i ett stort ödlelikt vidunder, hvars stjärt ändrar i

en valknut: detta kan nog vara S. Göran och draken, men det kan ock vara någon oredig reminiscens från tillverkarens af dörren barndom, erinrande om Thors strid med Midgårdsormen. Bland de öfrige fyra figurerna, hvilkas uttydning lemna rikt spelrum åt nutida arkeologers fantasi*), märkes isynnerhet den siste till höger, kring hvars hals en fisk slingrar sig; jag har i den tyckt mig finna en äfvenledes oredig föreställning om Loke, som förvandlade sig i fisk för att undgå sin förföljare. Han har i sin hand någonting liknande en trädgren, från hvilken en annan mindre gren utskjuter (mispelten?) med hvilken Loke tyckes bakifrån försåtligen anfälla den framföre honom stående figuren, möjligtvis föreställande Balder. Jag vet väl att denna handling icke, hvad sjelfva utförandet beträffar, tillskrifves Loke, men verkställdes af Blinde Höder på hans instigation; men, som sagdt, det kan ju vara ett oredigt minne från hedenomens tid. Ännu en observation: fördelningen af föremålen på dörren tyckes icke så helt och hållet hafva berott på en nyck. Högst uppe hafva vi himmelen med några af gudarne; figuren i kjortel vill jag kalla Freya, den dernäst Odin; Balder, Loke och Thor äro redan nämnde. Derunder skulle vi då hafva den nedre luftregionen med dess representanter ett par foglar, kanske Hugin och Munin, som äro ute för att samla nyheter åt Allfader. Nedanför denna hafva vi jorden med lilje-ornamenter m. m.; en reptil synes straxt under den stora döringen! Ändteligen längst nere hafva vi hafvets region med långa snärjgräs, en manet (?), en sjöstjerna (?) och två fiskar. Och vill man till slut veta hvem som tillverkat den kuriösa dörren, så kan man på en liten jernplåt läsa hans namn, med runor skrifvit, så lydande: „*Asmuter gardi tör:*“ d. v. s. Asmund gjorde dörren. Han lär hafva gjort en dylik till Wisingsö gamla kyrka äfven, den jag dock icke sett. Jag bör dock sanningsenligt tillägga, att så väl tillvaron af det s. k. stungna g som af runan ö i „tör,“ enligt den allmänt antagna åsigten, icke medgifva att räkna inskriften till den *äldsta* runperioden. Dörren är 3 alnar, 4 tum hög, 1 aln, 13 tum bred. Trävirket är furu, ännu friskt, cirka 4 à 5 tum tjockt. Alla ornament och beslag äro af jern.

G. B—z.

*) Skulle icke tre af dessa figurer, hvaraf tvenne hålla äpplen i sina händer, snarare föreställa Adam, Eva och ormen?

Fantasi af Redaktionen.

 Rättelser. Sid. 313, rad. 11 uppfifrån, står: *nutiden*, läs: *metoden* — sid. 314, rad. 9 nedifrån, står: *pröfver*, läs: *pröfve* — sid. 319, rad. 18 uppfifrån, står: *fredliga*, läs: *sedliga* — sid. 322, rad. 9 nedifrån, står: *ser*, läs: *ses*.

GÖTEBORG.

Handelstidningens Bolags Tryckeri, 1864.